

Keresztény Civil Szervezetek 5. Országos Fóruma
A család, mint a nemzet fennmaradásának alapja

Keresztény Civil Szervezetek
5. Országos Fóruma

A család, mint a nemzet fennmaradásának alapja

A 2011. október 27-én megrendezett konferencia
előadásainak szerkesztett változata

Kiadja: Római Katolikus Egyházközség, Százhalombatta

Felelős kiadó: Illésy Mátyás

Minden jog fenntartva.

Készült a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium támogatásával.

ISBN 978-963-08-3113-0

Nyomda: CYPRESS Nyomdai Szolgáltató KFT.

Felelős vezető: Ónodi Róbert

Tartalom

<i>Bevezetés</i>	7
<i>Köszöntők</i>	
Harrach Péter: <i>Az új családvédelmi törvény eszmeisége</i>	9
Bíró László: <i>A katolikus családeshmény és a mai családok</i>	15
Szarka Miklós: <i>Egyéni, pár- vagy családterápia?</i>	21
<i>Előadások</i>	
Kamarás Ferenc: <i>A család szerepe demográfiai fennmaradásunkban</i>	27
Dr. Mészáros József: <i>Három generáció és a nyugdíjreform</i>	39
Szám Katalin: <i>Virtuális minták, valódi életek</i>	47
Pál Ferenc: <i>Egy test, egy lélek</i>	57
<i>Felkért hozzászólások</i>	
Kardosné Gyurkó Katalin – <i>Nagycsaládosok Országos Egyesülete</i>	65
Csorba Gábor – <i>Keresztény Értelmiségiek Szövetsége</i>	73
Lehócz Mónika – <i>Otthon Segítünk Alapítvány</i>	77
<i>Zárszó</i>	81
<i>Jegyzet</i>	

Bevezetés

Közösség nélkül nem lehet megélni, nem lehet gyakorlatilag igaznak tartani azt, hogy az ember személy. Alapvető kötelességem, hogy körülnézzek magam körül, hogy szemügyre vegyem: van-e közösségem, épül-e körülöttem közösség? Mit élnék át belőlem a közösségem tagjai? Több szabadságra, nagyobb örömeire, bősége-sebb életre segítem őket?

Egy kedves barátom előző mondatait önök, akik keresztény civil szervezetek aktív tagjai, pontosan értik. A közösségeink közül a családunk a legközelebbi, a legelemibb, a legfontosabb. A csalá-dunkra különösen igaz, hogy felelősek vagyunk az épüléséért, tud-nunk kell, hogyan hatunk a tagjaira, a szabadságukra, örömeikre, bőségükre, hogyan segítjük őket. (*Strommer Pál levezető elnök*)

Harrach Péter,
a Magyar Kereszténydemokrata Szövetség elnöke

Az új családvédelmi törvény eszmeisége

Reményeink szerint hosszú időre meghatározza a magyar családpolitikát az a törvény, amit sarkalatos törvényként terjesztünk a parlament elé. De mielőtt erről szólnék, néhány mondatot a jelen helyzetről és annak elemzéséről is mondanom kell.

Hadd hivatkozzak egy *Demény Pál* által készített tanulmányra, amely azt vázolja fel, hogy ha minden úgy marad, ahogy most van – hogy a házassági és a gyermekvállalási kedv alacsony, ezzel ellentétben a válási kedv magas –, akkor a század végére egy élhetetlen ország polgárai lesznek az unokáink. Hisz nemcsak 5,2 millióan leszünk, hanem ennek az 5,2 millió lakosnak a 36 százaléka 65 év feletti lesz. 900 ezerre becsülik ezen belül a bevándorlók számát, és, bár a munkavállalók számát nehéz megbecsülni, biztos, hogy ez nem lesz elég a társadalombiztosítás fenntartására és a gazdaság működtetésére.

Hogy ilyen helyzet ne adódjon, ezért az a dolgunk, hogy a pozitív kezdeményezésekről is beszéljünk, a közgondolkodás részévé tegyük azt, hogy családban élni jó, hogy a gyermekvállalás nemcsak nehézséget, hanem örömet is jelent. Hogy az önmegvalósítás, amit olyan gyakran emlegetnek, nem egyéni akció, hanem egy közösségben megvalósuló cselekmény: az „én-te” viszonyban találja meg és valósítja meg az ember önmagát.

Mielőtt a törvény három- négy pontjára hivatkoznék, néhány mondatot arról is kell szólnom, hogy milyen eszmeiség, gondolkodás és életforma, és ennek milyen politikai képvisellete jelenik meg ma világszerte, de itthon is.

Ha nagyon leegyszerűsítsem a kérdést, akkor azt kell mondanom, hogy létezik egy individualista gondolkodás, és létezik egy közösségi. Az előbbi a családról csak annyit tud mondani, hogy az alternatív családmodelleket szereti, a házasságról annyit, hogy jogod van elválni. A másik a keresztény emberképre épül, amely a személy méltóságát és annak szabadságát hangoztatja, de egészen más szabadságfogalommal, mint a liberális szabadságfogalom. Mi az embert közösségi lénynek tartjuk, ezért családokra épülő társadalomban gondolkodunk, nem pedig egyénekre épülő társadalomban.

Ennek a gondolkodásmódnak persze következménye is van. Mi a hagyományos értékeket, a normákat, a közösségeket, a rendezett világot szeretjük, ami persze, nem szabad, hogy túlszabályozott legyen. Ugyanakkor a másik oldal elképzelése a szabadságnak egy torz értelmezése, egy rendezetlen világot jelent. Azok a szabadságjogok, amit ők rosszul fogalmazznak meg, hogy csak egyet mondjak, a drog liberalizáció kérdése például, az számunkra nehezen elfogadható.

Tehát a politikában és a társadalomban is, a közélet minden területén van olyan erő, amelyik képviseli a családbarát gondolkodást és a gyermekvállalás fontosságát.

Most hadd térjek át arra, hogy ez a törvény miért született meg.

Azt mondja minden hozzáértő, hogy a gyermekvállalási kedv erősítését az szolgálja, ha kiszámítható, biztonságos családpolitikát folytat egy ország. Vannak rá jó példák, Franciaországot és a skandináv országokat szokták emlegetni. Nem jó, ha négyévenként változik a családpolitika, a kiszámíthatóság egy ilyen sarkalatos törvényben megvalósulhat.

Mi okozott nekünk gondot a törvény előkészítése során? A definíció például. Hogyan definiáljuk a családot? Egyrészt igaz az, hogy gyermek és gyermek között nem lehet különbséget tenni. Igaz az, hogy a magyar valóság nem azt mutatja, hogy minden család rendezett, ép, és jól mennek a dolgok. Sok az egyszülős család, sok az élettársi kapcsolatra épülő család. A gyermekek 40%-a házasságon kívül születik. Ezért, mivel nem lehet gyerek és gyerek között különbséget tenni, olyan definíciót kellett megfogalmazni, ami a leszármazásra épül, és a minimumot mondja ki. Tehát egy családban legalább két olyan személynek kell lennie, akik egyenes ági rokoni kapcsolatban vannak.

Hozzá tettük, családnak számít a gyermektelen házaspár is. Családnak számít természetesen az örökbefogadással történő szülő-gyermek kapcsolat is. De ez a definíció számunkra kevés, az a mondat, amely úgy kezdődik, hogy „Ennek a törvénynek az alkalmazásában...”, az azt sugallja, hogy itt többről van szó. Az a több pedig a preambulumba került bele, ahol sok mindent elmondtunk a családról. Többek között azt is, hogy akkor van nagyobb esélye egy családnak, ha házasságra épül, elmondtuk azt, hogyan gondolkodunk a családról, és mit értünk teljes családon, hogy a gyermek számára fontos, hogy legyen apja és anyja. Hozzá szoktam ilyenkor tenni, nem baj az, ha ugyanaz marad az élete során az apa és az anya.

Egy másik érdekesség a törvényben a gyermek jogairól szól. Első számú joga, hogy családban nevelkedjen, de benne van a törvényben a gyermek kötelessége is, ami talán újdonságnak számít. Négy pontot mondanék. Tanulmányi kötelezettség, az egészségtelen életmód kerülésének a kötelezettsége, együttműködés a szülővel

és a nagykorú gyermeknél a szülő eltartásának a kötelezettsége. Természetesen addig a határig, amíg a saját és gyermekei tartását nem veszélyezteti.

Egy sajátos pont és újdonság a foglalkoztatás és a család összeegyeztetése. Most a Munka törvénykönyvét módosítják, illetve újat alkotnak. Nagy vitánk volt a készítőkkal. A Kereszténydemokrata Néppárt azt az álláspontot képviselte, hogy a gyermeknevelésből munkába visszatérő szülő fokozott védelmet kapjon. Például azt, hogy a részmunkaidős foglalkoztatást – ha kéri – kötelezően megadják neki.

Itt hadd idézzem a törvényt, az idézet érzékelteti annak szellemiségét a foglalkoztatással kapcsolatban. *„A kiskorú gyermeket nevelő szülőt a foglalkoztatása során a külön törvényben foglaltak szerint kiemelt munkajogi védelem, illetve a szülői szerep és a munkavégzés összehangolását, valamint a családi élet védelmét biztosító kedvezmények illetik meg. Az állam ösztönzi a részmunkaidőben történő, illetve az egyéb, atipikus foglalkoztatási formákban való munkavégzést.”*

A másik sajátos kérdése ennek a törvénynek a ma működő támogatási rendszer, különösen az adórendszeren keresztül történő támogatás. Tudjuk azt, hogy egy gyermek esetén 10 ezer forint a havi kedvezmény, kettőnél 20 ezer, háromnál 99 ezer forint.

És végül a nyugdíjrendszer és a család kérdése. Hadd olvassam fel megint, hogy miről van szó.

„A generációk közötti együttműködés ösztönzése érdekében az állam törekszik arra, hogy a család tagjainak egymás iránti felelősségvállalása erősödjön és ez a felelősségvállalás elismerést nyerjen. Gyermeket nevelő szülő a nyugdíjrendszer fenntartásához a gyermekek felnevelésével hozzájárul. Gyermekvállalásból adódó nyugdíjhátrányokat az állam külön törvény szerint kompenzálja.” Hogy milyen konkrét megoldást fogunk alkalmazni, ma még nem tudom megmondani.

Ezek voltak, amelyeket a törvénnyel kapcsolatban fontosnak tartottam elmondani. Gondolom érzik, hogy felelősen nyúltunk ehhez a kérdéshez. Ez a törvény nem értéksemleges, hanem azo-

kat a családi életre vonatkozó értékeket tartalmazza, amelyeket minden ember számára elfogadhatónak tartunk.

Fontos, hogy ne olyan törvény szülessen, amely csak a társadalom egy részének elfogadható, a másik részének azonban nem. Ezeket az értékeket mindenki, akiben jó szándék és családszeretet van, el tudja fogadni.

Azt kívánom, hogy a mai találkozó bontsa ki ezeket az értékeket! A keresztény családeszményen és a keresztény embereszményen keresztül találjuk meg azokat a pontokat, amelyeket magunkévá téve és továbbadva, egy picit hozzá tudunk járulni ahhoz, hogy a közgondolkodás ebben az országban a családdal és a gyermekkel kapcsolatban megváltozzon.

Bíró László püspök,
a Magyar Katolikus Püspöki Kar családreferense

A katolikus családeshmény és a mai családok

Egy külföldi szerző szerint olyan társadalomban élünk, amely munkaközpontú, élményközpontú, fogyasztásközpontú, biotechnikai központú. Az ember emiatt sokszor biológiai masszának éli meg önmagát. De vágyódik a szeretetre, vágyódik a kapcsolatokra, vágyódik egyfajta spiritualításra.

Sokszor megkérdezik, hogy beváltotta-e a Család éve a reményeket. Azt gondolom, igen, meglepően jól beváltotta! A társadalomban valami vákuum van, ami beszívta ezt a kezdeményezést. Sokszor nem is tudják, hogy ki hirdette meg, és ez nem is baj, de tudják szerte a társadalomban, hogy a Család éve van.

Mit is akartunk tenni a Család évében? Ünnepelni a családot, tanúskodni róla, tudatosítani, hogy egyedülálló érték. Az egész társadalom felelősségét ébresztgetni a család irányába. Azt gondolom, hogy nagyon sok szép ünnep volt a család körül, tábor,

konferencia, határon innen és határon túl, sok-sok tanúságtétel hangzott el a családról, és sokakban tudatosodott a család pótolhatatlan értéke. Bízom abban, hogy egyre több ember számára a család marad vagy lesz a középpontban.

A katolikus családeshmény

Amikor két ember egyházunk hagyományai szerint kiszolgál-tatja egymásnak a házasság szentségét, akkor ők ketten egy lesz-nek. Valami olyan cselekedet jön létre, amely két személyt érint, ugyanakkor ez egy közösségi történés is.

Amikor a házasság szentségét kiszolgáltató két fiatal igent mond egymásra, akkor egygé válnak Krisztussal a Szentlélek által, és Krisztusban belekapcsolódnak a Szentháromságos Isten életé-be. Ugyanakkor a házasság szentségével az egyház kegyelmeiben és küldetésében is részesülnek. Egy sajátos reláció keletkezik az egyház irányában is.

Miért mondom ezt? Sokszor halljuk azt a félrevezető kifeje-zést, hogy a család magánügy. Ha valaki túlhangsúlyozza, hogy a család magánügy, akkor elfelejti, hogy személyes ügy, de nem magánügy, hanem közügy. Az egyházban a család, a házasság mindjárt a létrejövete időpontjában közüggé válik. Ezt fontos hangsúlyoznunk.

A másik. A házasság szentségében benne rejlik a keresztény házasságeszmény is. Hisz' két fiatal, amikor szentségi házasságot köt, akkor nemcsak egy plusz papírt kap, hanem arra vállalko-zik, hogy egy életen keresztül egymás és a külvilág felé tanúságot tesznek, bemutatják azt a szeretetet, ahogyan Isten Jézus Krisztusban szereti az embert. Az egész keresztény házasság szemlélet ott van ebben a mondatban.

Isten Jézus Krisztusban hogyan szereti az embert? Benedek pá-pának azt a kifejezését szeretem használni, hogy *Isten véglegesen szereti az embert Jézus Krisztusban*. A megtestesülést nem tudja és nem is akarja visszavonni, a megváltást, a keresztalált nem tudja és nem is akarja visszavonni. Igazából ennek a végleges szeretet-

nek a megjelenítési szándékából fakad legmélyebben a házasság felbonthatatlanságának eszménye.

Ugyanakkor egészen konkrét magatartás is születik abból a szándékból, hogy két ember, vállalásával, megjeleníti Krisztus szeretetét. Krisztus szeretete „te” központú. Ma sokszor már a szeretetről is azt mondják, hogy „én” központúvá vált. Nem birtokló jellegű, hanem ajándékozó jellegű, ez a „te” központúság, ebben rejlik a megbocsátás is. Egészen önmagát adó szeretet: nem valamit adott magából, hanem egészen adta magát értünk. És gyengéd szeretet. Alapvetően ez a keresztény házasság eszménye.

Sokszor panaszok, fájdalmak áradata fakad belőlünk, ha a családra gondolunk. Ugyanakkor mindnyájan látunk sok-sok igazán példaértékű családot. Gyakran idézem ezt a keleti bölcsességet: *A keleti bölcs vesz egy fehér lapot, egy fekete pontot rajzol rá és felmutatja a tanítványoknak. Mit láttok? A tanítványok kórusban válaszolják: Egy fekete pontot. A bölcs: De kár, hogy nem látjátok az egész fehér lapot is!* Azt gondolom, nagyon fontos, hogy lássuk magunk körül a sok-sok szép családot, amelyek a jövő hordozói. Újra és újra hallgassuk meg őket, szólaltassuk meg őket, ne süppedjünk bele a keserűségbe!

Családpasztorációs prioritások egyházunkban

Tavaly (2010 – szerk.) november végén a Vatikánban volt egy családkonferencia, világkongresszus, amelynek a témája ezt volt: A család az evangelizáció alanya. Mindjárt az első napon elmondták, hogy három irányban kellene tevékenykedni a családban: önmaga felé, az egyházközsége felé (a házasságra való felkészítésben, családcsoportok létrehozásában) és a társadalom felé. És a konferencia mégsem erről szólt. Hanem alapvetően azt kérte tagjaitól, hogy minden család erősödjön meg a saját identitásában.

II. János Pál gondolata szinte kimondatlanul volt jelen: „Család, légy az, ami vagy!” Előbb lenni, azután tenni. Ha a család erős az identitásában, akkor tudja megvédeni saját identitását egészen a társadalomig elmenően.

A konferencia felhívta a figyelmet arra is, hogy tudatosítsuk magunkban, a házasságon alapuló család milyen magas százaléokban adja a humán tőkét a társadalomhoz. A társadalomban az adok-veszek törvénye uralkodik, egyfajta merkantilista szemlélet. A házasságban, a családban ajándék vagyok én magam, és ajándék mindaz, ami szellemi, anyagi javam van. Kint bizonyos szempontból értékkel a társadalom: mit tudok teljesíteni szakmai tudásommal. A családban a kapcsolat az érték. Kint sokszor elmosás a nemzeti, vallási identitást, a család őrzi. Kint a teljesítmény számít, bent a személy az érték. Tehát a házasságon alapuló család rengeteget ad befelé is és kifelé is. Ezért törekszünk arra, és küzdünk, hogy ne hamisítsák meg a házasság és a család fogalmát, a család lehessen az, aki! Hogy befelé szólóan mit szeretne az egyház tenni, így fogalmazta ez a konferencia: szükségünk van az igazság evangelizációjára, szükségünk van a szentség evangelizációjára, és szükségünk van az irgalmasság evangelizációjára a házassággal kapcsolatosan.

Az igazság evangelizációja – Nagyon fontos, hogy tiszta legyen az ember igazsága. Ez a mi keresztény gondolkodásunkban alapvetően az isteni képmasságot jelenti. Az egész emberben való gondolkodást. Pápánk két héttel ezelőtt, amikor meghirdette a Hit évét, azt mondta: ne csatlakozzunk olyan ideológiákhoz, amely nem fogja át a teljes teret és a teljes időt. Ne kövessünk olyan ideológiákat, folytatom tovább, amely nem fed le az ember igazságát, amely nem a teljes emberben gondolkodik, ami csak egy redukált emberképet hirdet. Az ember test, lélek és szellem, Istenre irányuló transzcendens lét. Ha az etika fölül eltűnik a transzcendencia, a regionális érdekek fogják uralni a világot, és nem az egyetemes értékek. Nem szabad felednünk a létnek a transzcendens irányultságát. Tehát hirdetnünk kell az igazságot, legfőképpen az ember igazságát, mert az emberkép tört össze.

A szentség evangelizációja – Hirdetnünk kell a szentség igazságát, ez jelenti az életszentséget is, amit feltételez a házasság, és amit adni szeretne a házasság. Nekünk a katolikus gondolko-

dásban jelenti magáról a házasság szentségéről való tanítást, és a családgyház fogalmának a tisztázását. A családgyház feladata ugyanaz, mint a nagy egyháznak a feladata, hogy közösség legyen, igehirdető, liturgikus és diakóniai közösség. A szentség igazság. Így mondta valaki: nem elég az objektív szentség, a házasság szentsége, kell hozzá a szubjektív szentség, az életszentség. Nem elég a kotta, kell hozzá a zeneszerszám is, a hangszer, ami a kottát hallhatóvá teszi.

Az irgalom evangelizációja – Az irgalom evangelizáció azt jelenti, hogy szeretettel tudjunk odafordulni azokhoz, akik nem köthettek házasságot, akiknek a házassága zátonyra futott. Ők is megkeresztelt emberek maradnak, fontos, hogy megjelenítsük feléjük az irgalmasságot, Krisztus irgalmát.

A konkrét területek közül, ami hangsúlyos és fontos lenne mindegyikünk számára, hogy odaálljunk a gyermekek és a fiatalok segítésére a házassági előkészületekben. Fontos, hogy a gyerekeknél legyen családi életre nevelés, fontos, hogy a születő párok kapcsolatokat vigyázzuk. Nagy-nagy szükségük van arra, hogy a felnőttek társadalma tanúságtételükkel melléjük, eléjük álljon. A fiatalok nem rosszak, de nem figyelünk rájuk eléggé. Fontos a jegyesség kiemelt gondozása, mert ha nem figyelünk a házasságra készülésre és az után-követésre, akkor a házasság szertartása ki fog maradni a társadalomból, idegen test marad a fiatalok életében. A mi katolikus gondolkodásunkban a párkapcsolatot körülveszi a keresztség szentsége, és a házasság szentsége. A párkapcsolat nem egy profán történet csupán. Egy szent dolog, mert megjelenik az Isten, és két „te” központú szeretet találkozik össze. Mindegyikünk közös ügye, hogy vigyázzunk rájuk!

Szarka Miklós református lelkész,
pár-, családterapeuta, klinikai lelki gondozó,
a Magyarországi Református Egyház Házasság- és Családsegítő
Szolgálatának vezetője

Egyéni, pár- vagy családterápia?

Ki ne lenne olyan közöttünk, akit akár szakmailag, akár személyesen ne érintene, érdekelne vagy foglalkoztatna a család?

Az én kettős foglalkozásomat illetően mindig felteszik a kérdést, hogyan működik együtt, hogy lelkipásztor vagyok, ugyanakkor pár- és családterapeutaként dolgozom. Ez rendkívül egyszerű. Hogyha akár egy család, akár egy pár, akár egy egyén fordul hozzám, nekem az adott krízisre vagy az adott sebre kell koncentrálnom. Ilyenkor senkitől nem várhatom el, hogy úgy érezzen, gondolkodjék, mint én, és ugyanabból az erőforrásból merítsen, amiből én merítek. Viszont én meríthetek abból az erőforrásból, amelyből táplálkozom a munkám során! Ez pedig az élő Krisztus, aki titokzatosan jelen van a terápiás folyamatban. A Bethesda

Gyermekkorházban dolgozom. Tapasztalataink és statisztikáink szerint a hozzánk fordulók mintegy 20-25 százaléka keresztény orientáltságú ember. Nyilvánvaló, hogy a hit a páciensnél abban az esetben kapcsolható be a segítő folyamatba, ha a krízis következtében nem patologizálódott. Ha a hit is patologizálódik, akkor a hitet nem lehet erőforrásként injektálni, bevinni a segítő kapcsolatba.

Ilyenkor a hitnek magának is gyógyulnia kell. Vallom azt, hogy ha család- és párterapeutaként dolgozom, akkor Isten gondviselő munkájának az eszközeként dolgozom, és nem róla kell beszélnem, hanem segítenem kell.

Ha halljuk ezt a szót, hogy terápia, akkor a görög *terapeia* szó jut az eszünkbe, amelynek kimondhatatlanul gazdag a jelentéstartalma. Olyannyira gazdag, hogy rögtön valami reménység villan fel az ember számára. Ha terápiára járok, vagy terapeutához járok, akkor gyógyulok. Ugyanakkor ez nem mindig történik így, mert nagyon sok probléma van, amivel szembesülni kell.

Tevékenységet egy gyermekkorházban végzem, ami első pillantásra és a mindennapi gyakorlatban is ideális tér arra, hogy pár- és családterápiás tevékenységet végezzem egy lelki gondozó vagy terapeuta. Annál is inkább, mert a kórház elkötelezettsége keresztény. Ott van a gyermek, akit a kórház kezel, gondoz, diagnosztizál, gyógyít. A gyermekek nagyon sokszor – különösen a neurológiai esetek, és a funkcionális neurológiai esetek – úgynevezett „tünehordozó gyermekek”. Minden olyan funkcionális, illetve viselkedési és teljesítményzavar, amely jelen van a gyermek életében, mint tünet, a legtöbb esetben vagy a szülők párkapcsolati vagy a családi élet krízisére vezethető vissza. Olyannyira, hogy a medicina szinte semmit sem tud kezdeni a gyermek funkcionális tüneteivel, ha mi nem segítünk vagy magán a gyermekben, vagy a szülőknél, a családon.

A tünehordozó gyermek, aki funkcionális vagy vegetatív zavarokat hordoz, vagy viselkedés- és teljesítményzavar áldozata, a

gyermek pszichoterápia tárgyává válik. Fontos és szükséges a gyermekpszichológus munkája a gyermekért. De a gyermekpszichológus rögtön egy hatalmas falba ütközik. Szembesül azzal, hogy ha sikerült terápiás eredményt elérni a gyermekkel, a gyermek visszakerülve ugyanabba a környezetbe, ahol generálódott a tünete, újra tünethordozóvá válik. A gyermekpszichológus szembesül azzal a ténnyel, hogy önmagában nem dolgozhat a gyermekén és a gyermekkel a szülőkkel való kooperáció és együttműködés nélkül! Sőt, mi több, a szülők kapcsolati zavarait olyan mértékben fedezi fel a gyermek tünete mögött, hogy abszolút indokoltá válik a párterápia esélye és fontossága. Hiszen a konfliktus és a krízis a szülői párkapcsolatban van elrejtve, mint valaminek az oka, vagy valaminek a következménye.

Sor kerül a párterápiára. Ugyanakkor a párterapeuta munkája közben elkezd rácsodálkozni arra, hogy akár a férj, akár a feleség olyan egyéni, személyes kríziseket, deficiteket, hiányokat hordoznak, amelyek az egyén deficitjei, hiányai, krízisei és konfliktusai, és a párterápia keretei között nem orvosolhatók. Ilyenkor a párterapeuta is egy falba ütközik. És ha becsületes, és nem húzza az időt, akkor bizalmasan, négy szemközt valamelyik féllel közölnie kell, hogy „önnek egyéni pszichoterápiára van szüksége”, mert a párkapcsolat terápiája nem oldja meg az egyén megoldatlan problémáit. Annál is inkább, mivel a párterápia az nem egy neurológia vagy pszichiátriai járóbeteg rendelés. A párterápia nem bírja az egyén krízisét megoldani, ugyanígy a pár maga nem bírja az egyén krízisét hordozni. Az egyén krízise generálhatja a pár krízisét, de a pár nem oldhatja meg az egyén problémáját. És így kezd kiszélesedni a dolog, és válik fontossá vagy válna fontossá a család terápiája.

Jóllehet, nincsenek ma már, vagy alig vannak úgynevezett háromgenerációs családok, tapasztaljuk azt, hogy akár egy bölcső mellett, akár egy koporsó mellett, akár szüret idején, azért mindig megjelenik három generáció. És kiderül az, hogy három generáció sokkal több, és intenzívebb érzelmi párbeszédben van egymás-

sal, mint amilyen mértékben ők fizikálisan találkoznak. Ha pedig együtt élne a család, akkor kezdődhetne a családterápia. De a családterapeuta megint egy falba ütközik. Kiderül az, hogy a 15-16 éves gyermek, serdülő, aki egyébként még egy érzelmi és logisztikai rendszerben él a szülőkkal, inkooperabilis, és nem akar részt venni a terápiában. A terápiás folyamat itt már sérül, ha egyenesen nem esik szét. Nem folytatom, teljesen világos. Érezhető, hogy akár a gyermekpszichológus munkája, akár a párterapeuta munkája, akár a családterapeuta tevékenysége milyen mértékben egy szűk mezsgye, amely szűk mezsgyén mozoghat a szakember. Így rájövünk arra, hogy milyen korlátai vannak, de nyilvánvaló, hogy mekkora lehetőségei lennének az egyéni terápiának. Mert valahol az egyén terápiájánál, sőt, az egyéni preventív megszólításánál kellene kezdeni az egészet, hiszen a prevenció lenne a legolcsóbb, és legjárhatóbb út.

Mik az egyéni pár, vagy családterápia lehetőségei? Engedjék meg, hogy ne a saját egyházam keretei között maradjak. Annál is inkább, mert a krízis és a válság egyetemes. Nem gondolkozhatunk a saját kicsi vagy kisebb mikrotársadalmi rétegeink keretei között.

1. Mindenekelőtt nagyon fontosnak tartanám az egyéni-, párterápiás, családterápiás, továbbá a pár- és család konzultációs és mediátor szakemberek és feladatok szakmai kompetenciájának a tisztázását. Nagyon súlyos kompetenzavarok vannak a pszicho szakemberek területén, és nemcsak tisztázatlanságok, hanem feszültségek is.

A különféle szubspecifikumok vagy pszicho szakmák néhol harcban állnak egymással és küszködnek egymással, nem is annyira a betegért, hanem a saját szakmai területükért.

2. A szakembereknek szakmai, és interdiszciplináris- teamekben kellene dolgozniuk, ami azt jelenti, hogy egy esetet, vagy egy családot vagy egy párt lehetőleg egy szakmai team közelítse meg. Nem úgy, hogy öt ember foglalkozzon eggyel, hanem két-három

ember folytasson konzultációs párbeszédet a terápiás folyamat háttérében.

3. Hallatlan fontos a pszicho szakemberek és a pasztorális pszicho szakemberek egy team-ben való működése és párbeszéde, természetesen szupervizorok segítsége mellett. A pasztorális pszicho szakemberek alatt azokra a lelkipásztori elkötelezettségű és keresztény hitet valló szakemberekre gondolok, akiket a pszicho szakmák emberei elfogadnak és fordítva. Annál is inkább, mert egyre érezhetőbb az ember belső spirituális vágya és az ember belső transzcendentális vágya és igénye. Ez a transzcendentális utáni kiáltás. Ez néhol nemcsak kiáltás vagy nyögés, hanem sírás és sikoly. *Frankl* azt vallotta, hogy minden emberi szorongás háttérében és mélységében a lét értelmezésének hiánya miatti szorongás húzódik meg. Ami annyit jelent, hogy amíg a létet nem sikerül értelmezni, addig az ember a lét értelmezésének hiányában szorong. A pszichológia pedig nem kompetens a lét értelmezésében. Válságkezelésben igen, de létértelmezésben nem.

4. A prevenció felvilágosító tevékenységek és kríziskezelő terápiás tevékenységek végzése. Egy segítő team nemcsak terápiás tevékenységet, hanem prevenció tevékenységet is kell, vagy kellenie, hogy folytasson.

Ami a feladatokat illeti, az első, az állami, civil és egyháztársadalmi erők és pszicho szakmák interdiszciplináris párbeszéde. Közelebről: a szakpolitikusok legyenek képesek meggyőzni a politikusokat az ember lelki válságáról. Vajon van-e olyan szakpolitikus, aki e témára érzékenyen kész lobbizni annak érdekében, hogy a politikusokkal megértesse az emberek mély pszicho- válságának a tényét? Mert az emberek etikai, morális válságának oki tényezője egy létértelmezési válság. Ezt lássuk tisztán. Ne a morális válságot emlegessük, hiszen ez következmény.

Másodsor, a gyógyító, oktató, segítő tanácsadó rendszerek háttérében pszicho- rendszerek és hálózatok létrehozása elengedhetetlen. Példaképpen említem, hogy már harmadik éve végzem a családvédelmi szolgálatok – CSVSZ – védőnőinek a továbbképzé-

sét. Ők nem rendelkeznek olyan szakmai háttérrel, ahová a praes és postabortiv krízisben küszködő nőket, vagy párokat küldeni tudnák, ami a további gondozás céljából elengedhetetlen volna.

Végül: a cél a pszicho- epidemiális társadalmi folyamatok monitorizálása mellett és azon túl, a lelki krízisek iránti érzékenység fokozása és a gyógyulás iránti igény felkeltése, a lelki gyógyulás és a lelkek megújulásának elérhetővé tétele mind szélesebb társadalmi rétegek számára.

Kamarás Ferenc demográfus,
a Központi Statisztikai Hivatal főtanácsadója

A család szerepe demográfiai fennmaradásunkban

Előadásomban azt vizsgálom, hogy a családok létrejöttében, a családalapítás folyamatában, az új típusú családformák megjelenésében és a családstabilitás jellemzőiben milyen változások történtek és ezek hogyan befolyásolják a demográfiai folyamatokat. Ismert demográfiai gondjaink mennyiben vezethetők vissza az alapokra, a családok jellemzőiben és szerepében történt változásokra. Úgy gondolom, ha a család a nemzet fennmaradásának alapja, akkor a családoknak fontos, sőt meghatározó szerepe van abban, hogy demográfiaiilag is fennmaradjunk.

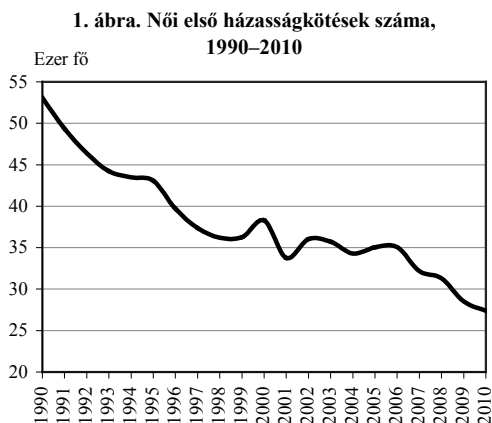
Demográfiai szempontból a családfunkciók közül talán a legfontosabb a reprodukciós funkció. A szülők gyermekeikben teremtik újjá önmagukat. Szeretném bemutatni, hogy hogyan teljesül ez az alapvető fontosságú családi szerep.

A családalapítás legáltalánosabb és legbiztonságosabb formája a házasságkötés. Itt szeretném felhívni a figyelmüket arra, hogy az utóbbi években olyan demográfiai folyamatoknak és jelenségeknek lehetünk tanúi, amelyek az ismert és jól dokumentált demográfiai történetünk elmúlt 135 évében még soha nem fordultak elő. Ezek közé tartoznak a házasságkötések számában és jellemzőiben történt változások.

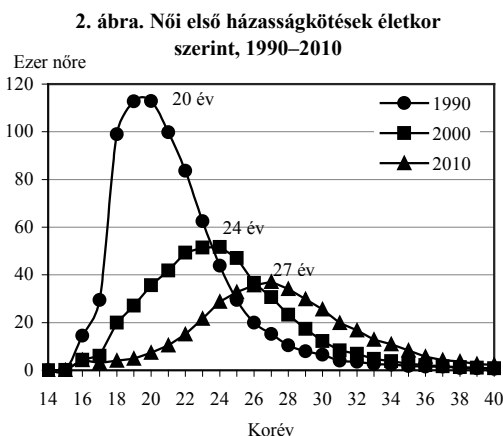
A házasságkötések száma évről-évre újabb negatív csúcspontokat dönt. Az elmúlt évben 35 500 házasságot kötöttek, ennél kevesebb csak első világháború éve alatt 1915-1917 között történt, amikor az ország férfitlakosságának túlnyomó többsége a frontvonalakon harcolt. Lényegesen megváltozott a házasságra lépők életkori összetétele. A nők átlagos életkora az első házasságkötésnél az elmúlt tíz évben 4 évvel, 1990-hez viszonyítva 6 évvel emelkedett. Hiányoznak a korábban fiatalon kötött házasságok. Egy ideig azt gondoltuk, hogy ez csak halasztás, ami az életkor kitolódásával jár együtt. Most úgy tűnik, hogy később sem köttetnek meg a fiatalon elmaradt házasságok. Ezek egyre inkább a házasság intézményével szembeni fenntartások és bizalmatlanság jelei, amiben a családi tapasztalatok és szülői minták is szerepet játszhatnak, a magas családfelbomlási arányok miatt.

Hosszú időszakon keresztül a hagyományos családalapítás jellemzője volt, hogy a házasságkötés megelőzi a gyermekvállalást, vagyis az első házasságkötés életkora alacsonyabb, mint az első gyermekvállalásé. Ez a folyamat az utóbbi években az ellenkezőjére fordult, és az anyák előbb vállalják első gyermeküket, mint ahogy az első házasságukat megkötik. Ennek alapvetően két oka van: a házasságon kívüli születések dinamikusan növekvő aránya, és az, hogy házasságon kívül fiatalabb életkorban vállalják gyermeküket az anyák, mint a házasságban élők. 2010-ben átlagosan 28,2 évesen hozták világra első gyermeküket az anyák, míg első házasságukat átlagosan 28,6 évesen kötötték.

Az 1. ábra a női első házasságkötések számát mutatja, ami az ezredforduló körüli megtorpanástól eltekintve folyamatosan csökkent az elmúlt húsz évben és 1990 és 2010 között a felére esett.

A 2. ábra három időpontban mutatja a házasságkötéseket a nők életkora szerint.

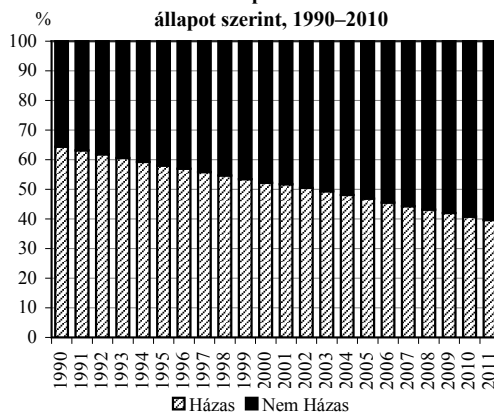

A görbe egyre laposabbá válik, jelezvén az erősen hanyatló házasságkötési kedvet, miközben egyre jobbra tolódik, és 20-ról 27-évre

emelkedik az az életkor, amikor a nők leggyakrabban kötik első házasságukat. Más szóval kevesebb házasság, és a korábbiakhoz képest jóval „idősebb” korban történik. A 2010. évi életkor szerinti házasságkötési gyakoriságok mellett 100 nő közül 39 kötné meg első házasságát 50 éves koráig, vagyis többségük törvényes házasság nélkül élné le életét.

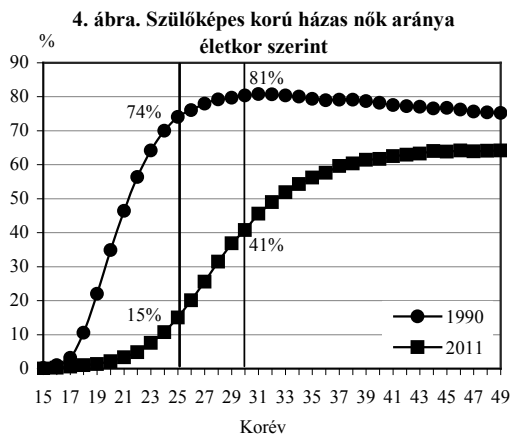
A házasságkötések „mélyrepülése” jelentősen megváltoztatta a szülőképes korú nők családi állapot szerinti összetételét. A házasságban élők kisebbségbe kerültek a nem házasokkal szemben, akik között a jogi értelemben vett hajadonok dominálnak. Korábban ilyen soha nem fordult elő. A 3. ábra szerint 1990-óta megfordultak az arányok, most annyian élnek házasságon kívül, mint húsz éve házasságban. Míg 1990-ben a szülőképes korú nők közel kétharmada volt házas, addig 2010-re 40% alá esett ez az arány, és lényegesen nőtt a nem házasoké.

3. ábra. Szülőképes korú nők családi állapot szerint, 1990–2010

A 4. ábra életkor szerint mutatja a házasságban élő nők arányát két időpontban és két kiemelt életkorban. A 25 éves nőknél csaknem egyötödére, 74-ről 15 százalékra esett a házasságban élők aránya

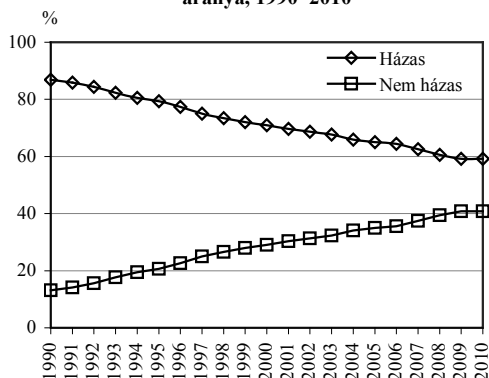
1990 és 2011 között, a 30 éves nők között pedig jelenleg csak fele annyian élnek házasságban (41%), mint húsz évvel korábban (81%).

A párkapcsolatokban élők aránya nem olyan mértékben esett vissza, mint a házasoké, mivel dinamikusabban nőttek az élettársi kapcsolatok. 1990 és 2005 között csaknem megháromszorozódott azon szülőképes korú nők aránya, akik a házasság helyett az élettársi kapcsolatot választották együttélési formának. Sajnos nincsenek rendszeres, évenkénti adataink sem az élettársi kapcsolatok keletkezéséről sem azok megszűnéséről. Erre csak a népszámlálások és a mikrocenzusok idején adódik lehetőség, így a mostani 2011. évi népszámlálás alapján kaphatunk majd újabb információkat az élettársi kapcsolatban élőkéről. Különböző reprezentatív vizsgálatokkal, illetve a házasságon kívüli születések arányával tudjuk megbecsülni azt, hogy az élettársi kapcsolatok mennyire terjednek, illetve hogy milyen a házasságon kívül élők gyermekvállalása.

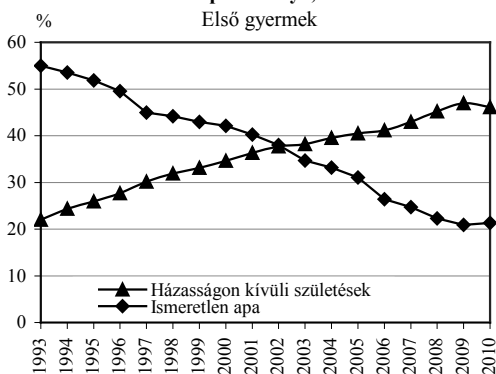
Az 5. ábra szerint az elmúlt húsz évben több mint háromszorosára nőtt a házasságon kívül született gyermekek aránya és 2010-ben mintegy 41 százalékot tett ki. Az első gyermekeknél ez az arány magasabb, közülük a gyermekek 46 százaléka születik házasságon kívül.

5. ábra. Házás és nem házás születések aránya, 1990–2010

A 6. ábra azt mutatja, hogyan csökken az ismeretlen apák aránya a házasságon kívül született első gyermekeknél. 1993 óta 55-ről 21 százalékra, kevesebb, mint felére esett. Ez azt jelentheti, hogy a partner vagy élettárs egyre gyakrabban vállalja apaként házasságon kívül született gyermekét, és csökken azon anyák hányada, akik egyedül, tartós párkapcsolat nélkül vállalják gyermeküket. Az élet-társi kapcsolatok egyre gyakrabban a házasság alternatívájaként funkcionálnak, és a szülői szerepek hasonlóvá válnak, mint feleségé és férjé a házasságban.

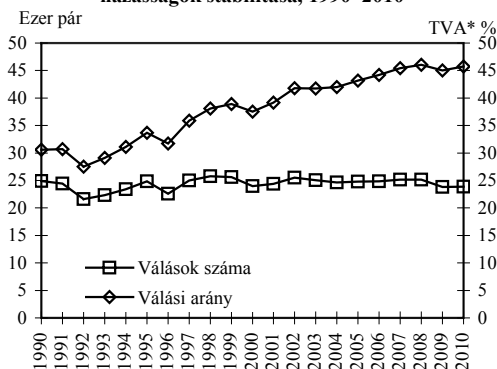
6. ábra. Házasságon kívüli születések és az ismeretlen apák aránya, 1993–2010

A gond azonban az, hogy az élettársi kapcsolatok jóval kevésbé stabilak, mint a házasságok, sőt az együttélést követő házasságok is könnyebben bomlanak fel, mint azok, ahol a menyasszony és vőlegény nem él élettársi kapcsolatban a házasság megkötése előtt. Mindemellett a házasságok stabilitása és a válások magas aránya hosszú idő óta egyik rákfenéje, sarkalatos pontja a családi életnek. A válások abszolút száma ma már nem mércéje a családstabilitásnak, mivel egyes életkorokban olyan kevesen élnek házasságban, hogy már nincs, aki elváljon. A demográfia ezért a válások számát nem önmagában vizsgálja, hanem fennálló házasságokhoz viszonyított arányát méri.

A 7. ábra azt mutatja, hogy miközben a válások abszolút száma csak kisebb mértékben változott, inkább magas szinten stagnál, addig a válásoknak a fennálló házasságokhoz viszonyított aránya megszakításokkal tarkítva ugyan, de határozottan nőtt. A 2010. évi válási gyakoriságok mellett 100 házasság közül 46 végződne válással, és a házaspárok 40 százaléka nem ünnepelné meg az ezüstitakodalmát, mert házassága még ezelőtt felbomlana. Egyre kevesebb házasság közül egyre több szűnik meg válással.

7. ábra. A válások száma és a fennálló házasságok stabilitása, 1990–2010

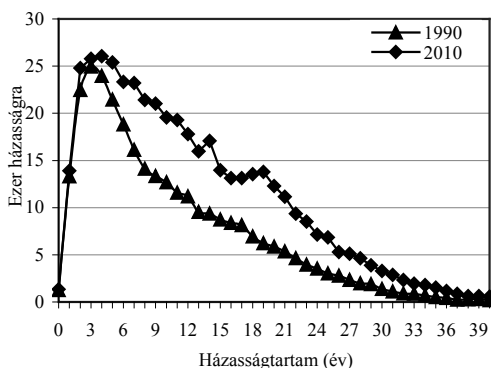
* TVA=Teljes válási arányszám=száz házasság közül válással végződne.

Baloldali függőleges tengely=ezer pár.

Jobboldali függőleges tengely=%.

A 8. ábra tanúsága szerint 2010-ben a házasság negyedik évében volt a legmagasabb a válások aránya, ugyanakkor feltűnően emelkedett hosszabb idejű 15-20 évi házasságtartam utáni válások gyakorisága. Csak feltételezni lehet ennek okát, a gyermekekre tekintettel talán megvárják a párok, amíg a gyermekeik felnőtté válnak, netán elhagyják a családi otthont, és csak ezt követően döntenek a házasság felbontásáról? Biztosat nem tudni.

8. ábra. Válások házasságtartam szerint (TVA)

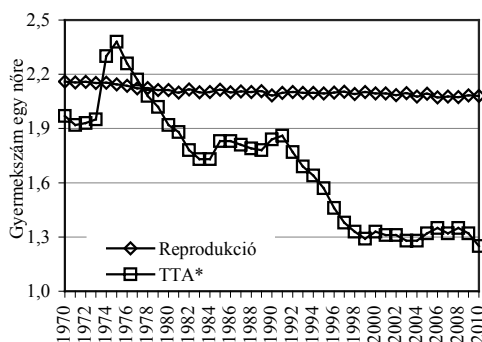

A szülők gyermekeik által biztosítják önmaguk és a nemzet fennmaradását, demográfiai utánpótlásunkat. Népesedési gondjaink alapvető forrása a reprodukció tartós hiánya. Egy nőnek egy leánygyermeket kellene világra hoznia, egy férfinak pedig egy fiúgyermeket nemznie és maga helyébe állítania ahhoz, hogy a népesség reprodukciója biztosítva legyen. Ezért szükséges legalább 2 gyermek egy családban.

Ez a családnagyság csak a tervek, elképzelések szintjén létezik, ténylegesen ennél sokkal kevesebb gyermeket vállalnak a családok. A 2010. évi gyermekvállalási gyakorlat mellett egy nőnek mindössze 1,26 gyermeke születne élete folyamán a reprodukcióhoz szükséges 2,1 gyermekkel szemben. Ez azt jelenti, hogy a felnövekvő gyermeknemzedékek létszáma 40 százalékkal lenne alacsonyabb, mint szülői nemzedékeké.

A 9. ábra a reprodukcióhoz szükséges és a ténylegesen várható gyermekszámot mutatja az adott év termékenységi viszonyai mellett. Utoljára több mint 30 évvel ezelőtt, az 1970-es évek közepén volt biztosítva a népesség utánpótlása, de akkor is csak néhány évig, azóta pedig a vállalt gyermekek száma egyre inkább elmarad a reprodukciós szinttől.

9. ábra. A termékenység tényleges és a reprodukcióhoz szükséges szintje, 1970–2010

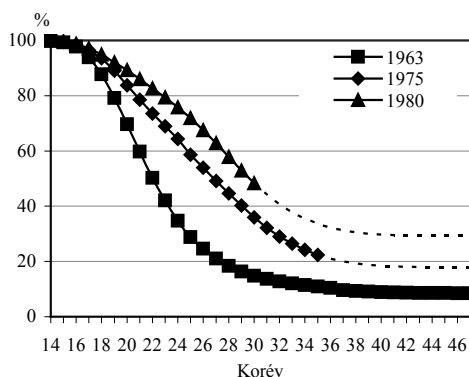

*TTA= teljes termékenységi arányszám.

Az anyák egyre későbbi életkorban, jellemzően a 20-as éveik végén vállalják első gyermeküket. Húsz vagy harminc évvel ezelőtt ebben az életkorban már többnyire befejezték termékenységüket, kialakítva az akkor általánosan jellemző kétgyermekes családot. Napjaink fiataljai a 20-as éveik döntő hányadát gyermek nélkül élik le, és nagyon sok a gyermektelen nő 30 éves életkorban is.

A 10. ábra három nemzedéken mutatja be a gyermektelenek arányát életkor szerint. Az 1980-ban született nők 2010-ben töltötték be 30-ik életévüket. Közöttük 48% volt gyermektelen ebben az életkorban. Ha további életkorukban úgy vállalnák első gyermekeiket, mint ahogy azt a 30 év feletti nők 2010-ben ténylegesen tették, akkor 29 százalékuk maradna végleg gyermek nélkül. Ez több mint háromszor annyi, mint 1963-as nemzedéknél

10. ábra. Gyermektelen nők születési év és életkor szerint

-- Becsült adat.

(8,5%), akik 47 évesen már reprodukzív koruk végéhez értek. A jelenlegi gyermekvállalási magatartások mellett elvesztené korábbi dominanciáját a kétgyermekes családmóddal, és helyét a testvér nélkül felnövekvő „egykés” családok foglalják el, a gyermektelenek növekvő aránya mellett.

A népesség családi állapot szerinti összetételében történt változások hatással vannak a két meghatározó demográfiai folyamatra, a születések és halálozások számára is. A házasságban élők visszaesése azt jelenti, hogy azon népességcsoport súlya, szerepe csökken, akiknek magasabb a termékenyséjük és alacsonyabb a halálozásuk, és azok aránya növekszik, akiknél ennek az ellenkezője igaz. A nem házasok termékenysége ugyanis alacsonyabb, a nőtlen, hajadon, illetve elvált és özvegy népesség halandósága pedig magasabb, mint a házasoké. Egy modellszámítás eredménye szerint, ha a 2001. évi életkor szerinti családi állapot összetétel nem változott volna, akkor 2010-ben 26.800-zal (közel 30%-kal) több gyermek született volna, és mintegy 1380 lakossal (1,1%-kal) kevesebben haltak volna meg, mint ténylegesen.

Végezetül egy 2009. évi reprezentatív vizsgálat eredményei alapján szeretném bemutatni, hogy a vázolt népesedési folyamatok hogyan alakítják, formálják a demográfiai magatartásokat. Az alábbi megállapításokkal egyetértők aránya a 18-50 éves lakosság körében:

- a gyermekek számára ma már mindegy, hogy szülei házasok vagy élettársak (75%)
- egy nőnek joga van egyedül is gyermeket vállalni (65%)
- elfogadhatónak tartja, ha egy fiatal pár élete folyamán nem kíván gyermeket (53%)
- először együtt élni és csak utána házasságot kötni (70%)

A zárójelben feltüntetett egyetértők aránya mind növekedést mutatnak a korábbi hasonló jellegű vizsgálatokhoz képest. Úgy tűnik, hogy a bemutatott családalapítási és gyermekvállalási szokások először csak társadalmilag elfogadottá válnak, majd mint megartatási normák megjelennek, illetve beépülnek a felnövekvő fiatal nemzedékek tényleges demográfiai gyakorlatába.

Befejezésül, szeretném hinni és remélni, hogy konferenciánk eredményei, javaslatai és követendő példái az önök segítségével és közreműködésével hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a családi életben az előzőekben feltárt gondok és problémák, ha nem megoldódnak, de talán kedvező irányba változnak, hozzájárulva ezzel népesedési gondjaink enyhítéséhez.

Dr. Mészáros József,
az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság vezetője

Három generáció és a nyugdíjreform

Kamarás Ferenc előadásában rendkívül rossz demográfiai adatokkal szembesültünk. Erre szokás azt mondani, hogy „Innen szép nyerni!”, de nem fátum, hogy ilyen rossz népesedési helyzetünk legyen. Nem szükségképpen jutottunk ide, és nem is mindegyik európai társadalom jutott ide. Nekünk is van lehetőségünk ezen változtatni!

Miközben jöttem, újságírókkal találkoztam. Az újságírók vérmérsékletüktől függően kérdeznak, aki nem annyira vérmes, az arra kíváncsi, hogy összeomlik-e a nyugdíjrendszer, és csak másodjára kérdezi, hogy mikor. Van, aki nem ilyen körülményes, hanem azonnal azt kérdezi: *mikor omlik össze a nyugdíjrendszer?*

Nem véletlenül vettem előre ezt az egyszerű kérdést. A nyugdíjrendszerek alapja a *tiszteld apádat és anyádat* parancsolata. Amíg ez a parancsolat működik, addig nyugdíjrendszerek is lesznek. Hogy

milyen formában, az már egy másik kérdés. A lényeg az, hogy a generációk közötti szolidaritás intézményrendszere működjék.

Korábban a tradicionális nagycsalád adta a generációk közötti együttműködés keretét. Akkoriban nem volt nyugdíjrendszer, és ez a családi „intézményrendszer” mindaddig működött, amíg a tradicionális nagycsalád keretei léteztek. A tradicionális nagycsalád kereteit az ipari forradalom kezdte felbontani. A családból kiváló emberek különböző alkalmazotti státusban nyertek elhelyezést, és ezzel párhuzamosan alakult ki a nyugdíjrendszer.

A nyugdíjrendszernek – ahogy ma ismerjük – az volt a feladata, hogy valamilyen formában a tradicionális nagycsalád intézményrendszerét társadalmi szinten szervezze újjá, és ennek a – megítélésem szerint – sikertörténet beérésének vagyunk éppen szemtanúi.

A nyugdíjrendszerek létrejöttékor egészen másfajta társadalmi környezet volt. Az 1880-as években, amikor *Bismarck* létrehozta a nyugdíjrendszert, mások voltak a családi viszonyok. Többnyire a férfiak dolgoztak, a családok stabilak voltak, a jog nem ismerte a válás intézményét. Másfelől, többé-kevésbé demográfiaileg homogén volt a társadalom, azaz egy-egy családban nagyságrendben azonos számú gyermek született. Az ekkor létrehozott rendszer szó szerint nem ismerte az öregségi nyugdíjrendszer fogalmát, hanem azt mondta: nyugdíjat az kaphat, aki elveszti a munkavégző képességét, hozzátéve azt is, hogy mindenki elveszti a munkavégző képességét, aki betölti a 65. életévét. Szeretném hangsúlyozni, az 1880-as években járunk. Egészen más várható élettartamok mellett a nyugdíjkorhatár 65 esztendő volt!

1929-ben Magyarországon létrejön az általános nyugdíjrendszer – ezt működtette az OTI. A Fiumei úti palotát talán mindenki ismeri, de azt kevesebben tudják, hogy ennek az intézményrendszernek a létrehozója *Kovrig Béla*, egy kiváló kereszténydemokrata gondolkodó volt. 1945-ben ő írta a Demokrata Néppárt első programját is, és ő volt az 1929-es öregségi és rokkantbiztosítási törvénynek az atyja. 1929. január 1-jén Magyarországon az

általános nyugdíjkorhatár – megint hangsúlyoznám, egészen más várható élettartamok mellett – 65 esztendő volt, speciális esetben pedig 62 év.

A nyugdíjrendszereknek vannak alapfeltevései. Ezek a demográfiai és gazdasági alapfeltevések mozdultak meg mára. A demográfiai alapfeltevés lényegében az, hogy legyen következő generáció. Többek között azért, mert a „felosztó-kirovó” rendszerek, mint amilyen Magyarországon is működik, a demográfiai helyzettől függenek.

A „felosztó-kirovó” rendszer az aktív generációk befizetéseit használja fel úgy, hogy közvetlenül kapják meg az ellátottak, azaz a nyugdíjasok. A „fedezet-rendszerben”, pedig az egyes generációk felhalmoznak, és ebből a felhalmozásból kapják meg a későbbi ellátásukat. Ezek azonban csupán technikai kérdések. Ha nincsen következő generáció, egyik rendszer sem működhet. A kiváló fiatal magyar közgazda, *Takács Előd*, aki a Nemzetközi Fizetések Bankjának vezető közgazdásza Baselben, számos tanulmányában mutatta ki, (többek között az *Economist*-ban is jelent meg cikke erről), hogy a tőkejavak értékesülése is demográfiafüggő. Azaz, ha nincs elég vagy elég bőséges generáció, akkor ki fog ingatlant bérelni? Ki akar ingatlant vagy ingóságot vásárolni? Nem csak a nyugdíjrendszer, hanem a társadalom maga is demográfiafüggő. Ha Magyarországon nem bőséges, csak egyensúlyi gyermekáldás lenne, akkor nem kellene iskolákat bezárni, és nem lennének munkanélküli tanárok. A bőséges gyermekáldás tehát mindnyájunk közös érdeke, nemcsak a nyugdíjrendszeré.

A nyugdíjrendszer nyilvánvalóan függ a következő generációtól. És persze függ a gazdaság mindenkori állapotától is; egyfelől szükséges, hogy tartós gazdasági növekedés legyen, másfelől hogy mindenkinek legyen munkája. A jelenlegi nyugdíjrendszerek döntő többsége azon az elven alapul, hogy valamilyen szinten az egyének saját életpályájukat finanszírozzák meg. Ahogy *Nicholas Bar* angol közgazda mondta: a modern jóléti állam valójában egy malacpersely, „piggy-bank”, mert a mindenkori generációk vala-

milyen értelemben kisimítják az életpálya keresetüket. Amikor fiatalok vagyunk, akkor a közösség és a szüleink eltartanak bennünket. Aztán saját magunk gondoskodunk magunkról, a gyermekeinkről és a szüleinkről. És amikor idősek leszünk, akkor a mindenkori fiatalok tartanak el minket. Ez az élet rendje. Így volt ez néhány ezer éve, és így lesz ez néhány ezer év múlva is.

Ez a generációk szövetsége. Nagyon fontos, hogy ez a szövetség ne bomoljon meg. Kicsit több mint 50 éve, 1960-ban Magyarországon 750 ezer nyugdíjas és nyugdíjszerű ellátásban részesülő volt. Ma 3 millió ellátásra jogosultunk van. 10 millió ember közül 750 ezer embert nem nehéz a közösségnek támogatni, eltartani. 3 millió embert támogatni kevésbé egyszerű.

2010-ben Magyarországon körülbelül 90 ezer gyermek született. Voltak olyan évek, amikor 140 ezer gyermek született. Az egyensúlyhoz 160-168 ezer gyermeknek kellene születnie. A magyar társadalom kétharmad annyi gyermeket nevel fel, mint amennyi a fenntartásához szükséges. Egyharmadnyi generációnak a felnevelési költségét megspóroljuk. Egy nagyon kellemetlen helyzetet hagyunk örökül a gyermekeinknek és unokáinknak. Nemcsak praktikus, de morális szempontból is változtatni kell ezen. A generációk szövetsége nemcsak abban az értelemben kell, hogy működjön, hogy a gyerekek legyenek szolidárisak velünk, hanem nekünk is szolidárisnak kell lennünk velük.

A társadalmi együttműködésről nagyon sokféleképpen lehet beszélni. Megközelíthetjük morális, társadalomtudományi, és ezen belül szűk értelemben közgazdasági alapon is. A lényeg, hogy a végül lefektetett társadalmi együttműködés szabályai mindegyik megközelítéssel többé-kevésbé összhangban legyenek. Nézzünk meg egy egyszerű gazdasági számítást! Németországban készült különböző számítások szerint minden megszületett átlagos németországi gyermek 15 ezer euró hasznot hajt a köznek. Ez azért elég tisztességes összeg. Tehát a gazdasági racionalitás a közösség szempontjából azt mondja, hogy igenis jó, ha van következő generáció.

Az egy fontos szempont persze, hogy ki viseli a terheket? Ha a hasznokat a közösség kapja, hogyan oszlanak meg a gyermeknevelés terhei? Amikor a Műegyetemen tanítok, mindig ki szoktam számolni a gyerekeknek, hogy mibe kerül az iskoláztatásuk, mire elhagyják az iskolapadot, és itt még a klasszikus megoldás szerint számítunk, úgy, hogy nem tíz év alatt „reszeljük le” az egyetemet, hanem az előírt időtartam alatt. Tehát a klasszikus megoldásban egy átlagos műegyetemista oktatása a köz számára nagyságrendben 7-8 millió forintba kerül tisztán. Akkor még nem vették ki a vakbelét, nem tömték be a fogát és így tovább. Tehát mélyen igaza van *Széchenyinek*, amikor azt mondja, igaz, szó szerint értelmezve, hogy kiművelt emberfők sokaságában rejlik a nemzet gazdagsága. Ez a 20 ezer műegyetemista sokkal többet ér, mint az ott lévő műszerpark, épületek. Ha ugyanezt egy orvosi egyetemistára számítjuk, ahol 14,5 millió forint körül van a képzés, akkor azt látjuk, hogy ez egy hatalmas költség, egyben hatalmas vagyon. De nem csak a közösség viseli a terheket. Ez ügyben hazánkban is jelentős irodalom áll rendelkezésre, itt elég *Gál Róbert* munkásságára utalni, aki kollégáival együtt kimutatta azt, hogy a gyermeknevelő háztartások jelenleg aránytalanul nagy terhet viselnek a gyermeknevelésben.

A szülői hozzájárulás kétszintű. Egyfelől közvetlen anyagi, hiszen a gyermekeket etetni, ruházni, taníttatni kell, másfelől közvetett. A gyermekekre mosni, főzni kell, a szülőknek foglalkozni kell a gyermekük nevelésével, gondozásával, és ez olyan munka, amelyet a közösség semmilyen formában nem ismer el.

Ez a munka az esetek többségében ráadásul nagyon aszimmetrikus, hiszen ennek a munkának az oroszlánrészét a magyar társadalomban nők végzik, míg a hasznait a teljes közösség élvezi. Hadd említsek két nevet: az egyik *Hanns-Werner Sinn*, a másik egy olasz tudós *Alessandro Cigno*, aki Amerikában élt hosszú ideig. Mind a ketten amellett érvelnek, hogy a gyermeknevelést a társadalmi intézményeknek el kell ismerniük anyagilag is. Szeretném hangsúlyozni, a gyermeknevelést kell elismerniük, amely a gyermekszülésnél jóval összetettebb folyamat!

Hozzáteszem, hogy mindkét tudós liberális közgazdász. Ha a liberális közgazdászok körében a $2 \times 2 = 4$, akkor a mi körünkben minek kellene ennek lennie? Lábjegyzetként megjegyezném, hogy a liberalizmus Magyarországon csúnya szitokszó lett, habár eredeti értelmében a liberális közgazdász annyit szokott mondani, hogy mindenki annyit vegyen ki a kosárból, amennyit betett. A kereszténydemokrata gondolkozás ennél jóval összetettebb, mi nem csak a gazdasági racionalitás, hanem a szolidaritás elvét is valljuk.

Visszatérve az eredeti gondolatomhoz, igen, a gyermeknevelést el kell ismerni a társadalmi intézményeknek, többek között a nyugdíjrendszernek is.

Példának okáért nézzük meg két hölgy életpályáját. Az egyik gyermektelenül éli le az életét. Tegyük fel, hogy önként éli le gyermektelenül az életét, magas iskolai végzettségű, gyermek nélkül tartósan képes dolgozni, és sok járulékot képes befizetni. Tehát a hölgynek magas életpálya-keresete és szolgálati ideje lesz. Ez a nő épp ezért, mert magas életpálya keresete és szolgálati ideje volt, viszonylag magas nyugdíjat kap majd. Tekintsünk egy ugyanolyan végzettséggel rendelkező másik hölgyet, tegyük fel, hogy öt gyereke születik. Az öt gyerek miatt a munkaerő piacon nem tud olyan tartósan részt venni, mint a másik nő, hiszen a gyermekeket nevelni kell, a kisgyermekek betegek lehetnek, és így tovább. Másfelől, mivel ilyen szakadozott az életpályája, ezért nem tud majd olyan hosszú munkaerőpiaci karriert sem felmutatni.

Tehát a jelenlegi nyugdíjrendszer őt megbünteti, mert sokkal alacsonyabb lesz a nyugdíja, mint a példában szereplő gyermektelen nőé. Holott ez az asszony legalább olyan, sőt, még hasznosabb tevékenységet fejtett ki közvetlenül az egész társadalomnak, és közvetlenül a nyugdíjrendszernek is.

A rendszer hosszabb távon nem működőképes, hiszen mindig olyan rendszereket érdemes működtetni, ahol a jókat megjutalmazzuk, a semlegesekkel semlegesek vagyunk, a rosszakat pedig megbüntetjük.

*Elinor Ostrom*ra a *Governing the Commons*, a Közjóságek irányítása című könyvében – amiért közgazdasági Nobel-díjat kapott – hosszasan ecseteli, hogy hogyan tudnak a közösségi projektek megvalósulni, és ő három szükséges, de nem elégséges feltételt mutat ki.

1. Az egyik, hogy a közösség jól definiált legyen, tehát tudjuk, hogy ki tartozik a mi közösségünkbe, és ki nem. Ez például a mai nyugdíjrendszerekben megváltozik, hiszen van migráció. Bárki szabadon vállalhat külföldön is munkát, de ilyen értelemben a közösség határai elmosódnak. 1880-ban a közösség határai jól definiáltak voltak, a nemzetállamok jól definiált kört jelentettek.

2. A másik, hogy a közösség tagjai között legyen intenzív kommunikáció a célokban, és legyen világos mindenki számára, hogy ki dolgozik a célok érdekében, és ki nem.

3. A harmadik feltétel az, hogy a jókat jutalmazzuk, a rosszakat meg büntessük meg.

A könyv ennél természetesen jóval összetettebb, mindenesetre látható, hogy a hétköznapi józan ész igazságait kell visszahoznunk az életünkbe.

Még egy fontos gondolatot szeretnék megosztani. Hála a Jóistennek, a várható élettartamok megnövekedtek. Viszont ebből következően is, ha finanszírozni akarjuk a saját generációnk nyugdíját, akkor bizony relatívan magas nyugdíjkorhatárokat kell meghatározni. Mindenki, a férfiak és a nők számára egyaránt. Ez viszont annyit jelent, hogy valamilyen értelemben a demográfiai periodicitás zavarba kerül. Régebben egy normál családszerkezet úgy működött, hogy voltak gyerekek, voltak szüleik, és voltak nagyszülők, akik időnként besegítettek a gyermeknevelésbe. Napjainkban a nagyszülők is dolgoznak. Ez azt jelenti, hogy az életritmus, amely a gyermeknevelés, a gyermekről való gondoskodás életritmusa volt, megbolydult. Egyfelől elvárjuk az anyáktól, hogy dolgozzanak, másfelől nem gondoskodunk megfelelő számú és minőségű gyermekintézményről. Ebből nagy zavarodottság lesz. A nők nehezen tudnak a munkaerőpiacon helyet találni és a mun-

kaerőpiacra is fékeket kell rakni. Egy abszurd dolog az, hogy ma bizonyos munkáltatók elvárják, hogy este 7-ig dolgozzanak fiatal emberek, sőt, tovább a munkahelyeken. Illetve szombat-vasárnap az ugyanolyan nap, mint bármelyik hétköznap. Akkor a családi élet rendje hogyan tud létrejönni? Tehát igenis a munkaerőpiac szabályozásában is lépni kell! Megint hadd mondjak külföldi példát. Európában, ha nem is demográfiai egyensúly, de nem túl rossz demográfiai helyzet Írországban és Franciaországban van. Megint nem akarok leegyszerűsítéssel élni, mert nyilvánvaló, a francia példának nagyon sok oka van, de többek között a stabil családi adórendszer, a stabil gyermeknevelést támogató intézményrendszer is része ennek.

A nyugdíjrendszeren belül is – az egyszerűség kedvéért nevezük demográfiai lábnak – demográfiai lábat kell teremteni, a gyermekvállalás elismerését is rendezni kell. Erre vannak tudományos érvek, vannak gyakorlati érvek – akkor miért nem tesszük?

Nálunk hosszú vita volt az úgynevezett „nagyipénz” bevezetése kapcsán. Ez a vita látszólag elült. Szeretném mindenkinek a figyelmét felhívni, hogy Csehországban bevezetik a „nagyipénzt”, azaz, az adók és járulékok egy részét átirányítják a felnevelő szülőkhöz. Tehát jó dolog az, ha vitatkozunk dolgokról, de még jobb, ha cselekszünk. Nem sorsszerű az, hogy ebben a helyzetben maradjunk. Igenis, van lehetőségünk arra, hogy változtassunk! Az biztos persze, hogy nem egy-két-három nap alatt fog ez megtörténni. Valamit tönkretenni rendkívül gyorsan lehet, felépíteni csak nagyon lassan. De ha ma elkezdjük, akkor már egy picit előbbre vagyunk, mintha holnapután kezdenénk el. Ha húsz évvel ezelőtt kezdtünk volna foglalkozni a problémával, akkor ma már sokkal előrébb lennénk. Ennek a munkának a megkezdése elemien fontos ügy Magyarország jövőjének szempontjából.

Szám Katalin újságíró,
a Képmás családmagazin főszerkesztője

Virtuális minták, valódi életek

Talán nem újdonság, hogy a média beköltözött az életünkbe, sőt, ma már sokszor nemcsak kiegészíti a világról szerzett információinkat, hanem helyettesíti is az elsődleges impulzusokat. Például reggelente hányan kapcsoljuk be a televíziót azért, hogy meghallgassuk az időjárásjelentést, milyen öltözékben induljunk el, és hányan vagyunk, akik kimegyünk az ajtó elé vagy kinyitjuk az ablakot, hogy megnézzük, milyen az idő? Nem egy családi anekdotát hallottam már arról, hogy az egyik testvér a Facebookról értesült, hogy a másik is otthon van – csak a másik szobában. Ma már számítógép vagy laptop sem kell hozzá, hogy felmenjünk a netre és elmerüljünk a virtuális valóságban – elég egy jobb telefon.

Nagy szakadék húzódik a mostani fiatalok és a mi generációnk között a médiahasználat tekintetében. Valószínűleg áthidalhatatlan szakadék, de nem szabad lemondanunk arról, hogy legalább

néha átkiabáljunk a szakadék fölött. Ha ugyanis nem tudunk ennek a generációnak a médián keresztül válaszokat adni, egy nagyon fontos közeget iktatunk ki a kommunikációból.

Egy megdöbbentő adatot hallottam nemrég egy konferencián. Ma a magyar szülők, naponta összesen hét percet beszélgetnek a gyerekeikkel. Ebben benne vannak az olyan semmitmondó, személytelen kérdések, hogy megetted-e a tízórait, megcsináltad-e a leckét. Ennyi időt tudunk a gyerekeinkre fordítani és a napi rutin mellett nyilván a párkapcsolatunk sem kap többet.

Az emberi kapcsolatok a médiával szemben családon belül is háttérbe szorulnak. Bár a gyerekekre még rászólunk, hogy keljen fel a számítógép elől, mi magunk azonban nem mindig adunk megfelelő viselkedésmintát. Hazamegyünk, megnézzük a bejövő leveleinket – meghosszabbítva a munkaidőt –, leülünk a meccs vagy a sorozat elé, mert fáradtak vagyunk, és csak ehhez van erőnk. Ezzel azt is vállaljuk, hogy az apa-anya, nő-férfi modell, amelyet a család közvetítene a gyermeknek nem igazán markáns. A gyerek ennek híján honnan fogja venni a mintát? A kortárs csoportból, az iskolából és sajnos – döntő hányadban – a médiából. Sok fiatal számára a média határozza meg, hogyan viselkedjen az életben, hogyan lássa családi viszonyait, párkapcsolatát.

Nem egy felmérés bizonyítja a média által adott minta fontosságát. Egy vizsgálatban például – amelyben a kisgyermekek játékeit figyelték meg – jelentős változást mutattak ki az utóbbi évtizedekre vonatkozóan: régen a kislányok papás-mamást játszottak, babáztak, tisztába tették, etették a játékbabát, ma maximum Barbie-t öltöztetnek, de inkább megasztárost játszanak. A női minta, a család-anya-szerep, amely régen olyan mélyen élt a gyermekeinkben és a családokban, mára cseppet sem családbarát modellé alakul át.

Ha a médiának ilyen nagy szerepe van a szerepminták kialakításában, akkor nagyon fontos kérdés, hogy amit a média mutat, az igazán a valóság-e, vagy pedig egy olyan kép, amelyet – tudatosan vagy tudattalanul – egész más tényezők befolyásolnak. Nem szabad elfelejteni, hogy médiatermék csak akkor tud fennmaradni –

legyen szó akár írott, akár elektronikusan sugárzó médiumról –, ha eltartják a hirdetőket. Ahhoz pedig, hogy a hirdetőket jelen legyenek, nézettségre, olvasottságra van szükség. Magas számokra, amelyet csak akkor lehet biztosítani, ha a kíváncsiságot kellően „megcsiklandozzuk”, vagyis legegyszerűbben úgy, ha az extrémeket, a nem-típusokat, a kirívót mutatjuk meg az életből. Ezzel fent lehet akár tartósan is tartani a figyelmet, viszont nyilván nem ez lesz az igaz, hiteles kép a valóságról. Így van ez a médiának a családról alkotott képével kapcsolatban is.

Mit fogyaszt ma Magyarországon a nézők, olvasók, hallgatók többsége? Mi ad mintát Magyarország lakosságának, a családoknak, a szülőknél és a gyerekeknek?

Nézzük a televízióban sugárzott műsorokat! Vegyünk egy átlagos szeptemberi hétfői adásnapot 16 és 23 óra között. A közszolgálati médiumok nézettsége ötöde, vagy még kisebb hányada a kereskedelmi médiumokénak. A vezető műsортípus a valóságshow és a szappanopera. Ezért engedjék meg, hogy picit kitérjek mind a kétféle műsorra.

A legújabb reality show az *Összeesküvők*, alcíme: *Míg az anyós el nem választ*. A versenyzők menyasszonyok és vőlegények, a kiszavazó műsorok forgatókönyve szerint játszanak. A lényeg, hogy intrikával, ha tetszik, összeesküvéssel, hogyan lehet egymást kitolni a műsorfolyamból. A részvétel egyik feltétele az volt, hogy nem lehet házasságban élő a jelentkező. Egy kétgyermekes édesanyja is jelentkezett a műsorba, aki eltitkolta, hogy férjezett. Mivel mindez természetesen „véletlenül” kiderült a műsor alatt, ki akarták zárni a versenyből. Viszont – mit ad Isten – a nézettség olyan magasra szökött a botrány miatt, hogy a sztorit nem lehetett leállítani. A műsor készítői ezért ultimátumot adtak a nőnek, hogy egy napon belül adja be a válókeresetet, és akkor tovább játszhat. Ez egy igen beszédes példa arra vonatkozóan, hogy milyen érdekek manipulálják a műsorok tartalmát. Mindez a nagy nyilvánosság előtt zajlik, tehát normateremtő szerepet kap: egy műsor miatt érdemes egy párkapcsolatot megszakítani.

Hétköznaponként az egyik legnézettebb műsor az RTL klub szappanoperája, a *Barátok közt* című sorozat. A szereplők családban élnek, pontosabban kvázi családban. Ha készítenénk egy rajzot, hogy a szereplők közül a sorozat több évadja során hányan voltak egymással szerelmi kapcsolatban, ki-kinek a féltestvére, törvénytelen gyereke, eltűnt gyereke, akkor elég siralmas látvány tárulna elénk. Szerkesztői és hirdetői szemmel talán érthető, hogy muszáj állandóan izgalmas epizódokat produkálni, és ennek legegyszerűbb módja az ilyesfajta konfliktusok ábrázolása. Nem tudom, ismerik-e azt a fogalmat, hogy patchwork család. Ez az a család, amelynek a két szülője, az előző házasságból is hoz egy gyereket, a mostani kapcsolatából is van, és így élnek együtt. Aki tudja, hogy milyen a patchwork takaró, ami darabokból van összerakva, gondolom, érti, hogy miért nevezhető a műsor honlapján szereplő „családi kép” patchwork-nek. Ezzel is az a probléma, hogy – bár nem tipikus ez a modell, szerencsére – mégis, nap mint nap fő műsoridőben ez a minta áll a gyerekek és a felnőttek előtt.

Azért is érdemes foglalkozni a szappanoperákkal, mert valójában a sorozat – ahogyan arra *dr. Aczél Petra* médiakutató több előadásában is rámutat – kitűnő kampány műfaj is lehet. Egy mexikói műsorszóró társaság elnöke volt az, aki kitalálta, hogy bizonyos kampányoknál hogyan lehet nagyon hatékonyan használni akár a televíziós, akár a rádiós sorozatokat. Konkrét adatok vannak arra, hogy Brazíliában (ahol pont ellenkező volt a probléma a népességnövekedéssel kapcsolatban, mint nálunk), a népességnövekedést 6,3-ról 2,3%-ra sikerült csökkenteni egy nagy kampánnyal. Ebben oroszánrészbe volt egy folytatásos sorozatnak. Etiópiában, ahol az etióp női szerepet akarták egy kicsit a mai társadalomhoz igazítani, szintén látható eredményeket értek el mindössze két és fél év alatt. Ugyanígy Törökországban és Tanzániában, ahol egy sokkal inkább családcentrikus férfimodellt szerettek volna megismertetni a nézőkkel, illetve a rádiósorozat hallgatóival.

Most térjünk át az írott sajtóra. Az érdeklődés fenntartásának követelménye meghatározza, hogy mi van egy politikai lap, egy bul-

várlap vagy mondjuk egy magazin címlapján. A botrány, az erőszak az, amellyel az érdeklődést biztosan fel lehet kelteni, de például egy fiataloknak szóló magazinnál íratlan szabály, hogy címlapjára mindig kikerüljön valamilyen a szexszel kapcsolatos kifejezés, hiszen a médiaguruk szerint ez az, amivel ezt a korosztályt meg lehet szólítani. Nem is elsősorban a napilapokról szeretnék beszélni, hanem a magazinokról. Ugyanis tény, hogy manapság, különösen a nők, akik meghatározzák a család életmódját, magazinokból tájékoznak. Innen szerzik a különböző tanácsokat, tippeket, nemcsak az egészséges életmódról, vagy a divatról, hanem arról, hogy mit gondoljanak a világról. Tehát ezek a magazinok értékrendet is közvetítenek, erről nem szabad megfeledkeznünk. Ugyanakkor továbbra se felejtjük el, hogy e mögött is ott állhat a hirdetői szándék. Néha nehezen érhető tetten, hogy egy-egy cikkkel mi is a célja az adott médiumnak.

Magazinok eladási adatai megjelenés/db (2011. első félév)

Nők Lapja	215.770	Anyák Lapja	≈ 31.000
Story	210.471	Hölgyvilág	29.280
Kiskegyed	191.161	Maxima	25.025
Blikk nők	105.019	Gyöngy	22.056
Best	98.262	Marie Claire	20.556
Meglepetés	91.598	Éva	19.874
Joy	71.091	EZO élet magazin	13.016
Fanny	64.361	Kismama	11.227
Glamour	58.360	Családi lap	10.421
Cosmopolitan	41.912	Képmás	8.500
Nők Lapja Psziché	33.482		

Az olvasottsági illetve eladási adatokból jól látszik, hogy Magyarország mit olvas. Ha kivesszük a listából azokat a magazinokat, amelyek kizárólag gasztronómiai, fitness, vagy hasonló életmód szegmensekkel foglalkoznak, és csupán azokat nézzük,

amelyek az élet minden területén próbálnak tanácsot adni olvasóinknak, akkor is közel másfél millió eladott példányról van szó. Bár feltételezhetjük, hogy vannak, akik egyszerre több magazint is olvasnak, így is el lehet képzelni, hogy milyen döntő szerepük van ezeknek a hetente, vagy havonta megjelenő lapoknak a családok életvitelében.

Milyen témák jelennek meg ezekben a magazinokban, illetve az adott témák milyen tálalásban olvashatók? Fókuszáljunk ismét a családra, a párkapcsolatra! Újra szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy a legegyszerűbb figyelem felkeltési és fenntartási mód az extrém, a deviáns bemutatása. Ez megtörténhet új fogalmak bevezetésével, amelyeket mi még nem ismerünk, hiszen egyáltalán nem vagy nagyon kevésbé jellemző társadalmunkra. Így került a szingli is jóval korábban a köztudatba, mintsem Magyarországon általános életforma lett volna, de vajon ismerik-e a mingli kifejezést? Közel egy éve olvashatunk róla a magazinokban. Úgy is mondhatnánk, hogy a fogalom a szingli még „felvilágosultabb” kishúgát” jelöli, azt jelenti, hogy párkapcsolat nincs, házasság nincs, gyakorlatilag együttélés sincs, csak kizárólag szexuális kapcsolat van a két fél között. Az említett cikk, amely a címlapon is szerepel a témával, arról szól, hogy ismert személyiségek is így élnek ma már Hollywoodban, vagyis ez a legtrendibb együttélési mód férfi és nő között.

De nézzük, milyen tényeken alapszik a cikk! Ismert személyiségeket hoz példaként, bizonyítva a hír valóságtartalmát, azonban a szövegek semmiféle információt vagy ellenőrizhető ténytet nem tartalmaznak. Pl. Sandra Bullockról csupán annyi áll, hogy *„barátjai szerint még nem áll készen a kapcsolatra, ezért is javasolták neki a mingli életmódot.* A lap azonban nagyobb képet közöl a színésznőről, kielégítve az olvasók sztárfotó szükségletét, beszéljen az a tények helyett. Sok ilyen fogalom vár bevezetésre a köztudatban. A közelmúltban például két hollywoodi film is a mozikba került. Mind a kettő a szexbarátságról szól, amely – egy michigeni felmérés szerint – az egyetemisták többségére érvényes. Állítólag 60%-uk ki-

próbálta a szexuális szolgáltatásnak ezt a baráti, más szóval ingyenes formáját. Kb. fél évvel ezelőtt értesülhettünk arról – a 20 és 30 éves korosztálynak szánt lapban jelent meg – hogy mi az a húsz csalhatatlan jel, amely azt mutatja, hogy a párkapcsolatod már túl régen tart, és ideje új partner után nézni. Csupa olyat találunk a húsz jel között, ami egy tartalmas, elkötelezett párkapcsolatra jellemző.

Nemrég részt vettem a Magyar Lapkiadók Egyesülete által szervezett konferencián, amely arról szólt, hogy a magazinok ideje leáldozóban, ha nem tudnak megújulni, és valamilyen tartalmi vagy technikai ötlettel megtartani olvasóikat. Sok érdekes dolgot hallottunk, egy spanyol úriember tartott az előadást arról, hogy a tengerentúlon, vagy Európa fejlett országaiban milyen technikai megoldásokkal, milyen tartalmi fejlesztésekkel próbálják megtartani az olvasót. Magyarország is szerepelt a példák között. Egy olyan magazinnal, amelyre, személy szerint nem nagyon vagyok büszke. A fantasztikus újítás pedig, amellyel a bulvártartalmat közvetítő szerkesztőség kiszolgált a magyar olvasókat, az volt, hogy minden számában többoldalas horoszkópot közölt. Ezzel a „nagy ötlettel” Magyarországon kiugróan jó eredményt tudott elérni az említett magazin. Azt hiszem ez a magazinkészítők számára is kellő kritika.

Kérdés mindezek láttán, hogy ki tudjuk-e zárni az életünkben a médiát? És ha igen, jót teszünk-e vele?

Valószínűleg lehetetlen kizárni, mert a munkánkhoz és a gyerekeink tanulásához lassan elengedhetetlen eszköz. De van más oka is. Akik ismerik az elsősorban politikára vonatkozó „napirend elméletet”, tudják, hogy bár a véleményt direkt módon nagyon nehéz megváltoztatni, a meghatározott témák napirenden tartása döntő a véleményformálásban. Ezek foglalkoztatják az embereket az utcán, a munkahelyen, még a baráti családi beszélgetésekben is előkerülnek, meg tudják határozni, hogy miről is gondolkodjunk. Ha a közös dialógusban nem veszünk részt, egy olyan társadalomban, amely a média által tájékozódik, onnan szerzi az információit, akkor gyakorlatilag kivonulunk ebből a társadalomból, vállalva, hogy befolyásolni sem tudjuk.

Sok családot ismerek, ahol nincsen televízió, és azt gondolom, hogy három éves kor alatt nincs is helye a gyerekek életében, utána is sokáig csak szülői felügyelettel. De nem célravezető, és szerintem nem is helyes a tiltás, inkább az értelmes választásra kellene gyerekeinket – és magunkat – megtanítani.

Nagyon fontos a szülői minta ahhoz, hogy a családok betöltsék funkciójukat. Döntő kérdés, hogy mi magunk el tudunk-e szakadni a televíziótól, a számítógéptől, a médiától, tudjuk-e értelmezni, tudjuk-e kritikával látni, és meg tudjuk-e ezt magyarázni a gyerekeinknek? Tudunk-e alternatívát kínálni, mert ha csak hét perc van a családunkra, akkor nincs alternatíva. Akkor a gyerek, aki otthon van órákat, belőlünk csak hét percet kap, a többit a média szolgáltatja neki.

A felelős, közszolgálati média feladata ugyanakkor az lenne, hogy olyan értékorientált sajtótermékeket és műsorokat készítsen, amelyek a mai embernek szólnak. Az értékrendünket meg kell őriznünk, de látni kell, hogy a keresztény, konzervatív, családcentrikus nőknek ugyanolyan kihívásoknak kell megfelelniük, mint azoknak, akik a bulvárlapoktól várják a tanácsokat: meg szeretnék tartani a férjüket, tudniuk kell, hogy a gyerekük miért csavarog, meg kell felelniük a munkahelyen. Ha mi elhallgatjuk ezeket a problémákat, akkor a bulvármédiából fognak tájékozódni. Akkor vasárnap a templomban keresztények lesznek, azután megveszik a magazinokat, hogy választ kapjanak a hétköznapi, égető kérdéseikre. És hozzáteszem, hogy ezekben a magazinokban jellemzően nem szakemberektől kapnak tanácsot, sokszor celebek mondják meg a „tutit”, nem pszichológusok, orvosok vagy lelkészek, papok.

Azt hiszem, mindig nehezebb feltenni a helyes kérdést, mint megválaszolni azt. Amikor hazamegyünk, fáradtan beesünk a lakásba, nagy a csábítás, hogy megnyomjuk a TV-kapcsolót, megnézzünk egy sorozatot, vagy egy kvízzjátékot, hogy leüljünk a gép elé honfoglalózni vagy felmenjünk a Facebookra. Akkor kell feltenni a kérdést, hogy a jelennek akarok-e élni, és a fáradságomnak áldozatul esni, vagy a jövőnek, és a gyerekemmel, a ház-

társammal, a szüleimmel foglalkozni. Mert a gyerekekkel töltött időt nem lehet „lecsúsztatni”, mint a munkaidőt, mondván most lecsúszok belőle, de majd holnap foglalkozom vele többet. Nem lehet visszajátszani, mint egy videót, vagy egy TV műsort. Ő *itt és most* akarja, hogy velem foglalkozzak, ugyanúgy, ahogy a társam, a férjem, vagy a feleségem.

A másik ilyen fontos döntés az, hogy a pillanatnyi, hosszú távon kielégíthetetlen kíváncsiságom-e a fontosabb, vagy pedig az, hogy a médiaválasztásommal mit támogatok? Amikor megveszek egy sajtóterméket, vagy megnyomom a TV-kapcsoló gombját, akkor – itt a parlamentben különösen helyénvaló a párhuzam – szavazok. Szavazok mindig. És *azzal* a döntéssel, *azzal* a gombnyomással, *azzal* a lapvásárlással *azt a médiumot* támogatom. Érdekes tehát arra is gondolni, hogy *az* a médium a párkapcsolatom, a gyerekeim, a családom jövőjét szolgálja-e.

Pál Ferenc katolikus pap,
mentálhigiénés szakember

Egy test, egy lélek

Hadd kezdjem azzal, hogy a társválasztás alapvető motívumai tudattalanok. Miközben mi olyan büszkék vagyunk arra, hogy a fejünkben rendben vannak a dolgaink, és tudjuk, hogy mit, miért és hogyan teszünk, és hol vannak az értékeink, aközben a társválasztás összes alapvető motívuma tudattalan. Ez nyilván meghatározza azt, hogy mennyire és hogyan tudunk elköteleződni egy kapcsolatban, vagy amikor nehézségek merülnek fel, akkor a nehézségekkel hogyan tudunk bánni.

A lélektani, neuro-pszichológiai, biológiai kutatások, az agykutatás, ma már nagyon világosan feltárta számunkra azt, hogy bár a döntéseinkről általában azt gondoljuk, hogy a józan értelmünkkel hoztuk meg azokat, előtte az érzelmek már ráhangoltak minket egy adott irányra.

A döntéseink érzelmi alapon születnek, és az érzelmi alapon született döntések mögött az agyműködés beidegződéseinek sajátos, megelőző struktúráit lehet felfedezni. Ezt jelentősnek tartom, mert él bennünk egy illúzió, hogy akaratlagos tevékenységünkkel irányítjuk az életet. Tudatos és akaratlagos döntéseink és cselekvéseink vannak, de ezeknek a háttérében nagyon sok tudattalan, érzésszerű, érzelmi összetevő van. Azt gondolom, éppen ha egy életre szóló elköteleződésről akarunk beszélni, akkor ezt nem volna szabad számításon kívül hagyni. Természetesen az érzelmi, lelki állapotunk, az érzületünk alakítása is lehetséges számunkra.

Az elköteleződésnek tulajdonképpen három dimenziója van. Az egyik a **személyes**. A személyes dimenzió nemcsak arra a látható világra vonatkozik, ami te vagy, vagy amit én érzékelek belőled. A személyes elköteleződés azt is jelenti, hogy *igent* tudok mondani, és el tudom fogadni a te belső világot. Azt is tudom tisztelni az összes tudattalan motívumoddal együtt, a magad számára sem ismert tulajdonságoddal együtt. A személynek szóló elköteleződésben máris benne van nagyon sok olyan, amit még nem látok benned, a lehetséges változásaid, a hozzád kapcsolódó értékek és hiányosságok.

Az elköteleződés második dimenziója a személyes után az **etikai** dimenzió. Nem létezik valódi elköteleződés akkor, ha erkölcsileg nem köteleződtél el mellette. Nagyon egyszerűen akár hűségnek is hívhatjuk. De tudható-e az, hogy például a hűség, egyáltalán nem korlátozódik a szexualitás területére? A hűség például azt is jelenti, hogy rólad nem mondok rosszat. Hogy amikor egy társaságban vagyunk, nem bántalak téged, nem kritizálalak, nem gúnyolódok rajtad. Hogy amikor te hazajössz, én képes vagyok egy oltalmazó, védett közeget biztosítani számodra, ahol te meg tudsz pihenni egy biztonságos helyen. Ez a biztonságos hely nem egyszerűen csak egy lakás, egy ház, hanem a velem való kapcsolódás. Ez a hűségnek része. Tehát az erkölcsi elköteleződéshez ez is hozzátartozik.

Végül az elköteleződés harmadik dimenziója a **strukturális** elköteleződés. Vagyis ha megtörtént a házasságkötés, akkor a férj és a feleség életközösségre lépnek egymással. Lehet, hogy nagyon furcsán hangzik ez. Emlékszem arra a kedves ismerősömrre, aki, ráadásul férfiemberként, a gyűrűjét morzsolgatta az ujján, miközben a felesége a munkából hazament. De az nem a közös lakásuk volt, hanem az édesanyja és az édesapja, vagyis a származási családbeli otthona. A férfi órákon keresztül várta haza a feleségét, aki a származási családban vacsorázott meg, megbeszélte az életét a szüleivel, majd valamikor megérkezett a férjéhez

A strukturális elköteleződéshez tartozik az is, hogy pénzügyi közösséget vállalunk egymással, a gyermeknevelés terheit közösen viseljük.

Az elköteleződés nagyon pozitív következménnyel jár négy területen:

1. az erkölcsileg nehéz döntések meghozatalában,
2. a veszteségekben, a megpróbáltatásban, érzelmileg megterhelő helyzetekben, a szenvedésben való kitartásban,
3. pozitív hatással van a megbocsátásra és az egymáshoz való alkalmazkodásra,
4. megerősít a személyes és a kölcsönös felelősségvállalásban.

Elköteleződés hiányában, például a konfliktusok esetén, amikor érzelmileg nehéz, szorult helyzetbe kerülök, ösztönösen olyan megoldásokat választhatok, amelyek a kapcsolat tönkremeneteléhez vezethetnek. Tehát más ötleteim lesznek, más gondolatok jutnak az eszembe. Másfajta érzések emelkednek ki az érzelmek közül akkor, ha elkötelezett vagyok, és mások, ha nem.

Mi áll az elköteleződés hátterében? Hadd hozzak egy mindegyikünk számára ismerős jelenetet. A férfi és a feleség között kialakul egy konfliktus. Veszekednek, kiabálnak egymással. A veszekedés hevében a feleség azt mondja: *Váljunk el, ennek semmi értelme nincs, én nem maradok itt tovább.* A férfi pedig odamondja neki, hogy *„Tudtam, hogy ilyen vagy! Veled egyszerűen nem lehet együtt*

élni.” Ezekben a helyzetekben dől el, hogy az elköteleződésben meg tudunk-e maradni, vagy nem. A társkapcsolat stabilitása vagy tartóssága azon múlik elsősorban, hogy a konfliktusainkban hogyan tudunk részt venni. Mert ha a konfliktusaink „felzabálnak” bennünket, akkor lehet, hogy görcsösen igyekszünk még az elköteleződésünkben megmaradni, de egyre inkább azt érezzük, hogy érzelmileg már nem tartozunk össze. A mai világában, a mi kultúránkban egy férfi és egy nő a kapcsolatának alapját döntően az határozza meg, hogy érzelmileg összetartoznak-e még vagy nem. Ha érzelmileg problémás az összetartozás, akkor nagyon könnyen azt mondják, hogy miért maradjunk együtt? Hiszen érzelmileg nem tartozunk már össze. Ezért óriási jelentősége lenne annak, hogy az érzelmi összetartozásukat meg tudják-e erősíteni, a környezetük pedig tudja-e támogatni őket. Ezért az elköteleződés mellett nagyon nagy jelentősége lenne annak a kultúráját kibontakoztatni és kiművelni, hogy érzelmileg hogyan tudjuk az összetartozásunkat megerősíteni, élhetővé, tapasztalhatóvá tenni. Érzelmi összetartozás nélkül a ma embere nem szívesen marad együtt. Még akkor sem, ha nagyon világos döntéseket hozott.

Van különbség a között, hogy választás, döntés, vagy elköteleződés történt. Ugyanis amikor választok, a választásom itt és most érvényes, nincsen következménye a holnapi napra nézve. A döntés azt jelenti, hogy egy meghatározott irányba állítom az életem. Az elköteleződés pedig, hogy ebbe az irányba megyek tovább, és ebben az irányban élem az életemet.

Az elköteleződés nagyon nehézé válik akkor, ha az érzelmi összetartozásunk megrendül. Mi az, ami bennünk az érzelmi összetartozást fent tudja tartani? Ha biztosan tudunk egymáshoz kötődni, ha tudjuk, hogy összetartozunk, egybetartozunk egymással. Egyszerűbben: akkor tudunk biztonságosan egymáshoz tartozni a konfliktusokban is, a nehézségekben is, a távolodásban is, az esetleges elhidegültégünkben is, ha akkor is tudlak téged szeretni, és szeretetre méltónak tartalak, ha a szükségleteimet nem elégíted ki.

És ha én magamat akkor is szeretetreméltónak, értékesnek tudom látni, tartani és megélni, ha te a szükségleteimet nem elégíted ki. Ugyanis előbb-utóbb minden társ kapcsolatban elérkezik a két fél oda, hogy *nem értem, azt hittem, hogy te leszel az az ember, aki a szükségleteimre pozitívan fogsz tudni válaszolni. De most kiderült, hogy nem.* Előbb-utóbb mindig eljutunk ide, hogy lesznek olyan valódi, reális szükségleteim, amelyeket a társam nem elégít ki. Az elköteleződés tehát, az életbe ágyazottan, éppen ezekben a helyzetekben és pillanatokban válik el. Annál az embernél tud fennmaradni az elköteleződés, aki fent tudja tartani a kötődését egy olyan valakivel, aki ebben a pillanatban nem reagál pozitívan az ő szükségleteire. Akkor tudom fenntartani az elkötelezettségemet, ha annak ellenére, hogy te nem mosolyogsz rám ebben a pillanatban, ezen a napon, ezen a héten, ebben az időszakban, és nem tudod megfelelően számomra kifejezni az összetartozást vagy a szeretetet, én továbbra is szeretetreméltónak tudom magam és téged is megélni. Ezért nem szorulok rá, hogy elrohanjak és valahonnan érzelmi biztonságot vagy stabilitást erősítő élményt kolduljak a kapcsolatunk rovására. Ezt nevezi a lélektan biztos kötődésnek. A Semmelweis Egyetem Magatartástudományi Intézetének legfrissebb kutatása szerint a magyar felnőtt lakosság 50%-a nem tud biztonságosan kötődni. Ez azt jelenti, hogy ők, amikor a párkapcsolati, vagy családi kapcsolatrendszerbeli nehézségeiket élik meg, nem azt mondják, hogy igen, most van egy nehéz konfliktusunk, de ezt ki fogjuk bírni, a csalódásainkon erőt tudunk venni, a nehézségeken túl tudunk lendülni, hiszen vannak hosszú távú életterveink. Sajnos, ha valaki nem tud biztonságosan kötődni, a konfliktust úgy éli meg, hogy vége a világnak, így nem tudok tovább élni, semmi értelme a folytatásnak, csak tönkre megyek én is, meg te is. Ez a szubjektív megélés. Mi kívülről mondhatjuk, hogy nem így van, de neki ezzel a saját belső világával kell tudni valahogy együtt élni.

Ezért ilyenkor a szép mondatok önmagukban nagyon kevésnek tűnnek. Mire van tehát szükség? Arra, hogy elismerjük, óriási

jelentősége van annak, ha biztonságosan tudunk kötődni, és ennek a feltételeit megteremtjük.

Tehát: biztonságos kötődés és elkötelezettség! Ide szeretnék még egy nagyon fontos dolgot hozni. Ha még jobban belenézünk azokba a konfliktushelyzetekbe, amelyek akár egy társkapcsolat életében hús, harminc, negyven évig is gyakran megjelennek, azt látjuk, hogy a felek eltávolodnak egymástól. Elhidegülnek. Ezt úgy hívja a lélektan, hogy védekező elhidegülés. Nem azért hidegülök el, mert már nem jelentesz semmit, hanem azért, mert nem bírom már, hogy állandóan veszekszünk, így legalább még együtt tudunk maradni és a saját belső egyensúlyomat is meg tudom védeni.

Mi történik akkor, amikor valaki, aki nem tud biztonságosan kötődni, egy konfliktus érzelmi terhe alatt van? Egyrészt olyan stressz helyzetet él át, amiben a pszichés funkciói nem működnek hatékonyan. Tehát, hiába mondjuk neki, hogy beszéljék meg egymással problémát. Azok a pszichés funkciói, hogy oda tudjon figyelni a másikra, hogy képes legyen együttérző lenni, hogy tudjon rálátni, reflektálni a helyzetükre, csak korlátozottan működnek.

Az élettani alapját annak, hogy együttérzők legyünk, a tükrőneuronoknál találjuk meg. A tükrőneuronok nem tudnak megfelelően működni, ha erősen szorongunk, vagy olyan erős konfliktushelyzetet élünk meg, ahol félünk, rettegünk és bizonytalanságban vagyunk. Ilyenkor azok a fontos pszichés funkciók sem tudnak működni, amelyeket a tükrőneuronok működése aktivál. A biztonságos kötődés egyik pozitív hozama, hogy stressz helyzetekben is tudunk szilárdak maradni. Ezért, ha te ugyan csúnyán szóltál hozzám, azért én nem omlok össze. Az érzelmi összetartozásunkat fent tudom tartani akkor is, ha éppen olyat mondtál, ami engem nagyon bánt, vagy az ígéretedet nem tartottad meg és ez fáj.

Mire lenne akkor szükség? Akkor lehetséges a biztonságos kötődés kialakítása, ha megerősítjük a magzat és az édesanya, a csecsemő és az édesanya, a kicsi gyerek és az édesanya, és az édesapa közti kapcsolatot. Ha mindent megteszünk azért, hogy egy érzelmileg biztonságos közegben tudjon a gyerek felnőni.

Ezért lehet, hogy nagyon sarkos lesz, amit mondok, de a tudományok ezt igazán alátámasztják. Ez a kijelentésem pedig így szól: egy fél éves kisbabának nem bölcsödére van szüksége, hanem az anyukájára. És egy két és fél éves kisgyerekek szintén nem elsősorban bölcsödére van szüksége, hanem az anyukájára, az apukájára, meg a testvéreire, tágabb családjára. Éppen rájuk van szüksége. Azért, mert ha a biztos kötődés ki tud alakulni ebben az életkorban, akkor az a valaki érzelmileg stabil lesz. Ehhez kapcsolódhat a hite, hogy értékes ember vagyok, Isten igent mondott rám. A nehézségekben is ki fogok tudni tartani, mert Isten is segítségemre van. A hitünk és a meggyőződésünk is rá tud épülni egy természetes alapra. Ha tehát valaki biztonságosan kötődik, akkor sokkal inkább együttérző is tud lenni. A stressz helyzetekben a stressz-válaszai sokkal jobbak lesznek abból a szempontból, hogy egy konfliktusban hogyan képes talpon maradni.

Társadalmi összefogásra lenne szükség ahhoz, hogy megteremtsük annak a feltételeit, hogy a gyerek és az édesanya, a gyerek és az édesapa biztonságosan tudjanak egymáshoz kötődni. Mert az immunrendszere is sokkal erősebb egy olyan embernek, aki egy ilyen családból érkezik, mint azé, aki nem tud biztonságosan kötődni.

Ehhez az is hozzátartozik, hogy nemcsak egy férfinak és egy nőnek az egymásra hangolódásáról van szó egy házastársi kapcsolatban, hanem ott van maga a kapcsolat is. A kapcsolat egy külön érték, egy külön világ. Egy külön élő és eleven világ. Vagyis az életünkben tudunk úgy döntést hozni, hogy jó a férfinak, jó a nőnek és árt a kapcsolatnak. És olyan is lehet – és ma, ugye, erre vagyunk nagyon érzékenyek, és ezt nem szeretjük –, hogy nem igazán jó a férfinak, nem igazán jó a nőnek, mégis javára van a kapcsolatnak.

Képzeljük el, hogy a nő felismeri, hogy nagy az intimitásszükséglete, de a férfi nem tud neki annyit adni. A férfi azt mondja, én nagyon szeretek egyedül lenni, engedj nekem több szabadidőt. De a feleség nem tudja megadni, mert ő meg szeretné a kapcsolatot gyakrabban megélni. Ezért ha ők úgy döntenek, hogy együtt

maradnak, tulajdonképpen mit is állítunk? Azt, hogy ebben az összefüggésben ez nem igazán jó a férfinak, mert többet lesz közel a feleségéhez, mint amennyi neki jó lenne, nem igazán jó a nőnek sem, mert ő egész életében kevesebbet fog kapni, mint amire igazán vágyakozna. Kinek jó? A kapcsolatnak. Ezért külön ki kellene emelnünk azt, hogy egy férfi és egy nő házasságában, együttlétében a kapcsolat egy külön élő, eleven valóság, ezért az elköteleződésünk nemcsak a másik személye mellett szól, hanem a kapcsolat mellett is. És ez visszavisz bennünket valahová, mégpedig oda, hogy az elköteleződés által megerősödik az önazonosságunk. Ha megkérdezik tőlünk, hogy te ki vagy? És én azt mondom, hogy férj vagyok, feleség vagyok, vagy keresztény vagyok, vagy katolikus vagyok, vagy demokrata vagyok, tulajdonképpen a kapcsolatainkról beszélünk. Nem az individuális jegyeinket szoktuk először mondani. Ezért tehát, ha a kapcsolat mellett tudunk elköteleződni, akkor az azt jelenti, az identitásuk megerősödik. És egy erős identitással ki lehet bírni a konfliktusokat vagy a nehézségeket.

Kardosné Gyurkó Katalin,
a Nagycsaládosok Országos Egyesülete főtítkára

Családi focicsapat

Miközben a mondandómon tünődtem, többször felmerült bennem a kérdés, hogy mit is jelent nekem a család. A család számomra olyan emberek közössége, akikkel legtöbbször jól érzem magam, akik sokszor megértik, ha fáradt vagyok és rosszkedvű, és akik néha egyáltalán nem akarják megérteni, hogy fáradt vagyok és rosszkedvű. Olyan emberek, akik képesek kellő rugalmassággal kezelni azt, ha ötfogásos ebéd kerül az asztalra, és azt is, ha csak tojásrántotta. Olyan emberek, akik a legnyomorultabb pillanataimban is képesek valami derűt adni számomra.

Megkérdeztem kilenc éves Luca lányomat is, hogy mit jelent neki a család. „Azt, hogy dédelgetnek, szeretgetnek, és vannak tesóim, akikkel néha verekszem”. A hét éves Benedek számára mulatságot, szeretetet, játékot és mesét jelent a családjunk. Olyan jó érzés volt ezt hallani, hogy már-már kezdett gyanússá válni, és hirtelen

eszembe jutott, hogy volt már olyan is, amikor úgy megsértődtek, hogy elhatározták, világgá mennek.

Gondolkodtam az előadás címén is. Családi focicsapat? Elsőnek a merev szabályok szerint a legalább 11 fős családokra gondoltam... De hányszor volt nálunk is, hogy apa focizott a fiúkkal, és beállt a lány is, pedig még messze vagyunk a 11-től. Kicsit megszemből nézve: mit jelent együtt focizni? Örömteli játékot? Szabályokat vagy önmegvalósítást? Versengést vagy együttműködést? Vagy mindezeket együtt?

Ahogy egy csapatot nemigen lehet definiálni, inkább csak rá jellemző tulajdonságokkal leírni, úgy gondolom, a család lényegét sem lehet definíciószerűen megfogni. Mindenkinek mást és mást jelent, hiszen mi magunk teszünk hozzá, alakítjuk, részesei vagyunk. Hatással vagyunk egymásra.

Bizonyára többen láttak már jól működő, éltető, tápláló családokat, amelyek képesek mindenki számára jó példaként szolgálni. A jól működő családokban a családtagok egymástól tanulnak. Az együtt élő felek ajándékként élik meg a mindennapokat. A nehézségeket a saját hasznukra fordítják. A gyermeknek jót tesz, ha olyan légkörben nő fel, ahol születésétől kezdve megtanulhatja, hogy sokszor alkalmazkodnia kell. Másrészt ugyanebben a közösségben tanulja meg a szabadságot, innen kap bátorítást, hogy kibontakoztassa képességeit, merje megélni a nehézségeket vagy akár a végtelen meghódításába fogjon. A szülők és a testvérek egyaránt gazdagabbá válnak egymás által. Egy-egy rajz, mondat a családtagok számára a szeretet olyan mélységű kifejezésére képes, amelyet mi felnőttek már hajlamosak vagyunk elfelejteni. Külön ajándékot jelentenek a család által megélt humoros, derűs pillanatok.

Szeretnék megosztani önökkel egy történetet arról, mire képesek az életerős családok.

Borzasztó körülmények között lakott Érden egy család. Az édesanya özvegy, szellemi fogyatékos, négy gyermeke volt: három lány és egy fiú, közülük kettő szintén szellemi fogyatékos,

a két másik lány pedig egyedül nevelt még két kiskorú gyermeket. Tehát összesen heten laktak együtt. A család szinte csak segélyekből tengődött, gazdálkodni nem tudtak, mert nem volt, akitől megtanulják. A lakásuk életveszélyes volt, nem volt a házban a víz, fürdőszoba, emésztő, több köbméter szemét hányódott az udvaron. Mindenfelé kosz, a házban omladozó plafon, törött ablakok, lyukas tető, a falakból kilógtak a vezetékek, mert a konnektorokat is eladták már.

Egy nagycsaládos anyuka ment el hozzájuk, és ő vette észre, milyen tragikus a helyzet. Úgy gondoltuk, ez a feladat meghaladja a mi közösségünk erejét, de úgy éreztük, törődnünk kell ezzel a családdal, nem hagyhatjuk őket magukra, nem élhetünk tovább mit sem téve, miközben tudunk a helyzetükről. Nekifogtuk, és ezzel egy lavina indult el. Mindenki szeretett volna valamit hozzátenni. Szinte mindenkinek volt otthon valami használhatója: egy-két deszka a tetőhöz, cserép, kisszekrény, festék, konnektor, ágynemű. Kapcsolatok épültek, és jöttek közénk eddig teljesen ismeretlen emberek is. Két-három tavaszi hétvégén a nagycsaládos apukák és fiatalok nekiálltak a házat rendbe hozni. Közben az édesanyák otthon főztek, és olyan volt az étkezés, mintha lakodalmom lett volna. Egy vállalkozó finanszírozta az emésztő megépítését, egy másik pedig elvégezte a vízszerezést. Amikor a család tiszta ruhát tudott felvenni, eljöttek a közösségi rendezvényeinkre, eljöttek velünk kirándulni.

A sérült, védtelen család mellé több egészséges és erős család állt, így ki tudtuk őket emelni a nyomorúságukból, megtanítottuk őket életben maradni. Az egészséges családok példát mutattak ennek a családnak, és ők ezt el is kezdték követni. A közelükben lakó nagycsalád megtanította őket kertet művelni, veteményezni, szelektíven gyűjteni a szemetet. Most kéthetente, havonta látogatjuk őket. Ezek már csak rövidke beszélgetések, de mindenkire számára fontos, hogy tudunk egymásról.

Ez az összefogás jól mutatja, milyen jó, hogy van, létezik a NOE, a Nagycsaládosok Országos Egyesülete, és hogy a létével

lehetőséget ad mások segítésére. Helyi közösségeink segítségnyújtására számtalan példát hozhatnák még.

A NOE 1987-ben alakult meg mintegy 150 család részvételével, azzal a céllal, hogy a társadalomban tapasztalható nagycsalád-ellenes légkört megpróbálja megtörni, és fellépjen azon intézkedések ellen, amelyek hátrányos helyzetbe hozták a gyermeket nevelő családokat. Az alapszabályban rögzített célok az alakulás óta is érvényesek, sőt, egyre nagyobb jelentőséggel bírnak. Ezek:

- az élet és az anyaság tiszteletére nevelés, a házasságért és a jövő generációjáért érzett felelősség erősítése;
- a nagycsaládok sajátos érdekeinek képviselése és szolgálata;
- felmutatni a társadalomnak azokat az értékeket, amelyeket a nagycsaládok képviselnek;
- a nagycsaládok egymást ismerő és segítő közösségekké szervezése.

A magyarországi családok 5%-a nagycsalád, de itt nevelkedik a jövő nemzedékének 25%-a.

A NOE dolgozói közül 14-ből 12 fő nagycsaládos, és összesen 44 gyermek szülői.

A NOE pártoktól, felekezetektől, ideológiáktól függetlenül tevékenykedik, de hajlandó együttműködni bármely olyan magán-személlyel, szerveződéssel, hatalmi tényezővel, amelynek értékrendje közel áll az egyesület eszmeiségéhez. Egyesületünk távol tartja magát a pártpolitikától, de vállaltan politizál a szó eredeti értelmében: törődik a köz ügyeivel, szolgálja a közösséget. A sokszínű tagságot összetartó közös érték a család.

Egyesületünk tagjai lehetnek rendes, tiszteletbeli, pártoló és várományos tagok. Egyesületünk rendes tagjai azok lehetnek, akik a háztartásukban legalább három gyermeket nevelnek vagy neveltek fel, az egyesület céljaival és feladataival egyetértenek, és lehetőségeik szerint részt vesznek azok megvalósításában.

Jelenleg körülbelül 13 000 tagcsaládunk és közel 300 helyi szervezetünk van. Az egyesület növekedése egy idő múlva szükségessé tette, hogy regionális szinteket is kialakítsunk. A budapesti titkárság mellett most hét regionális központunk is működik (Győr, Monor, Nyirád, Orosháza, Pécs, Püspökladány, Vác). Egyesületünkben folyamatosan közel 1500 önkéntes tevékenykedik, alkalmi besegítőket nem számítva.

A sokféle és egyre több tennivaló között ragaszkodunk azokhoz az értékekhez, amelyek mentén a NOE létrejött.

Országos kezdeményezéseink:

- Házasság Világnapja: Elengedhetetlennek tartjuk, hogy a társadalomban a házasság, a család, az élet értékei a helyükre kerüljenek. Megüljük a Házasság Világnapját február második vasárnapján.
- Családbarát Önkormányzat-díj: A családok érdekeinek képviselője mellett a NOE támogatni, bátorítani igyekszik minden olyan jó példát, kezdeményezést, amely a gyermekvállalást ösztönzi, a gyermekes családok életfeltételeinek javítását szolgálja. Ez a törekvés hívta életre a Családbarát Önkormányzat-díjat, amelyet minden év július 11-éhez, a Népesedés Világnapjához kötődve adunk át.
- Helyi Szövetség a Családokért: A Németországban indult, ott nagy sikerrel fellendült mozgalom, melynek Magyarországon egyesületünk lett a zászlóvivője. A családok életkörülményein legtöbbször helyben lehet javítani, ahol élnek, dolgoznak, iskolába járnak a család tagjai. A helyi szövetségek célja, hogy az adott településen a lehető legszélesebb összefogás jöjjön létre a családok érdekében. A témában több konferenciát szerveztünk, és örömeinkre szolgál, hogy néhány település már elkötelezte magát a mozgalom mellett.

Országos programjaink:

- Évente három nagy rendezvényt tartunk: regionális családi napot, őszi találkozót, karácsonyi ünnepséget, általában több ezer fő részvételével. Ezek a nagyszabású találkozók igen fontosak, lélekben erősödünk általuk. Egyszerűen jó tudni ebben az önmegvalósító világban, hogy nem vagyunk csodabogarak, ha három, négy vagy még több gyermeket vállalunk. A hasonló élethelyzetű emberekkel való találkozásból erőt merítünk. Találkozóink a közösség-élmény adásán túl jelentős kultúrmissziót is betöltenek, hiszen mindig más-más városba, településre látogatunk, és így felhívjuk családjaink figyelmét országunk építészeti, művészeti, kulturális és természeti értékeire, fenntartva a történelmi emlékezetet, segítve a hagyományok megőrzését.
- A karácsonyi ünnepség számunkra is a születés, a család fontos üzenetét hordozza, ezért minden évben méltó módon ünnepeljük meg.
- Tíz alkalommal tartottunk négynapos családkongresszust vagy nagycsaládos találkozót, igen nagy sikerrel. Ezek egyike egyben Európai Nagycsaládos Konferencia is volt.
- Egészen más jellegű tevékenységünk az Angyali Csomagküldő Szolgálat. A karácsony körül megszaporodó segélykérő leveleket, címeket odaadjuk olyan családoknak, akik fel tudják vállalni egy-egy nehéz sorsú család megajándékozását. Azért szép ez a program, mert a bizalomról szól. Egyfelől nyílt, őszinte bizalom a segítséget kérő családok részéről, másfelől bizalom egyesületünk felé az adományozó oldaláról, hogy valóban ott van szükség az ő segítségére.

A NOE tevékenysége olyan sokrétű, hogy csak ízelítőt tudtam belőle adni. Bízatom mindenkit, ismerkedjék meg jobban velünk, kapcsolódják be a munkánkba, keresse velünk a kapcsolatot. És legfőképpen: bátran vállaljanak gyerekeket! Szébb, gazdagabb lesz az életük!

Csorba Gábor,
a Keresztény Értelmiségiek Szövetsége társelnöke

A Keresztény Értelmiségiek Szövetsége a Család évében 75 helyi csoportjában nagyon sok olyan programot szervezett és bonyolított le, melyek a családokat megerősítették és pozitív üzenettel álltak elő a társadalom számára. Családi napok, családi hétvégék, Születés Hete program, előadások sora, különböző közösségi programok rendezése, rajz- és más alkotói pályázatok lebonyolítása jelenítette meg konkrétan a KÉSZ evangelizációs küldetését ebben a vonatkozásban. Az eredmények ugyan nehezen mérhetőek, de mégis, egyértelműen és markánsan jelentek meg a pozitív hatások helyi szinten, s ebből természetesen következik az is, hogy a társadalmi hatása is megmutatkozik más szervezetek hasonló programjainak hatásával együtt.

Egyértelműen és észrevehetően javult az összetartozás érzése, a családok összetartása, a szolidaritás, az egymásra figyelés.

Erősödtek a közösségeink, de a közösségeken kívüli családok is pozitív élményt kaptak, mert megtapasztalták az emberek, hogy nincsenek egyedül problémáikkal. Mások is hasonló nehézségekkel küzdenek, az örömeik is hasonlóak és növekednek az esélyeik a problémák megoldásaira, ha egymással közösségben vannak. A programok a családon belüli egységet is erősítették, javult a generációk közötti kapcsolat a közös élményeken keresztül. Egyértelműen megtapasztaltuk, hogy a programok segítettek az embereket a teljes emberi élet kibontakozásában. Ez jelenti a családok identitástudatának erősödését, önbecsülésének, önbizalmának javulását, mely növelte a készletet is a tanúságtételre a társadalom felé. Erősítette bennünk, hogy legyünk bátran büszkék családjainkra. Ki kell mondanunk, hogy jó családban élni, a család jelenti mind egyénileg, mind pedig társadalmilag a boldogság biztosítékát.

A Család éve programjai alapján mit fogalmaz meg a KÉSZ? Először is azt, hogy a mai trendekkel szemben bátran képviselhetjük a valódi értékeket. Olyan világot akarunk építeni, ahol a család nem felesleges kiadás, nem társadalmi teher, hanem a MEGOLDÁS. Olyan világot építünk, ahol értéket mutatunk fel az értéktelenséggel szemben, emberséget tanúsítunk egy elembertelenedő közegben, tanúságot teszünk a szerető Istenről egy Isten nélküli, istentelen világban. Összhangban fogunk dolgozni az Egyházzal a XVI. Benedek pápa által meghirdetett Új Evangelizáció program keretében.

Másodszor, megfogalmaztuk, hogy az állam, a közhatalom, a politika felé folyamatosan jelezni fogjuk azt, hogy a család az egyetlen megoldás a jövőre nézve. Az a család, amely egy férfi és egy nő házasságon alapuló hűséges életközössége, mely természetes közösség, és nem vallási vagy ideológiai, mesterségesen felállított intézmény. Újra elköteleztük magunkat arra, hogy felragyogtassuk a természet ezen törvényét, megfogalmazzuk és képviseljük a pozitív tapasztalatokat. A média nyomásával szemben arra alapozunk, hogy az emberek a szívük mélyén nem romlottak, hanem a jóra, a

szépre, a biztonságra, a boldogságra vágnak. Ez olyan közös alap, mely mindnyájunkban azonos. Kommunikációnk a természetesen alapszik, hiszen a szeretet és a család nem vallási kérdés.

Szeretnénk az emberek szemét felnyitni, de leginkább a szívüket fogékonyra tenni arra, hogy a sorsukat vegyék végre a kezükbe, hogy az életünkkel kapcsolatos fontos döntéseinket felelősen, kellő körültekintés és megfontolás után szabadon hozzuk meg. Mindezen célok eléréséért összefogunk a civil szervezetekkel, és az egyházakkal.

A politikai döntéshozók felé hangsúlyozzuk a prevenció fontosságát és azt, hogy a családok támogatása ne a szociális segélyezés kategóriába essék, hanem stratégiai feladat legyen. Örülünk annak, hogy a Kormány kiáll a családjaink mellett és ebben a munkában is számíthatnak ránk.

Feladatunknak tekintjük, hogy megfogalmazzunk egy olyan társadalmi értékminimumot, amely közmegegyezésre tarthat számot. Ezeknek a pontjai lehetnek, hogy :

- a házasság egy férfi és egy nő monogám, hűséges, életre szóló kapcsolata, mely megvalósítható és példaértékű lehet;
- a férfi és nő házassága a család alapja, amelyet segíteni kell;
- a család a legkisebb és legfontosabb társadalmi egység;
- az emberi élet a fogantatástól kezdődik és a természetes halállal végződik;
- a házasság előtti szexuális kapcsolat helyett a házasságot ajánljuk.

További terveink közé tartozik, hogy közzétesszük azokat a családokkal kapcsolatos kutatási eredményeket, melyek bizonyítják a család pozitív hatását a személyre és a társadalom egészére nézve. Józsa Judit keramikus művész elkészíti a „Magyar Család” emblemikus szobrot, melyen a két szülő mellett négy gyermek lesz megjelenítve. Együttműködünk továbbra is a civil szervezetekkel a Civil Összefogás Fórum keretében is és a helyi csoportjaink tovább dolgoznak mindazokkal, akik ebben az ügyben fáradoznak. Ilyen példa lesz a Budapest Belvárosi Helyi Csoport és

az Önkormányzat Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálatának együttműködése is.

Reméljük és bízunk abban, hogy emberi erőfeszítéseinket Isten áldása kíséri és így a csökkenő népességben is nőni fog a keresztény családok aránya, ezáltal is javulhatnak az esélyeink a jövőnkre vonatkozólag. A keresztény családokban nem ritka a 3-6-7 gyermek sem, és biztosak vagyunk abban is, hogy minden jótett és minden igaz szó megtermi a gyümölcsét, mert ahogy Izajás próféta írja:

Amint az eső és a hó le hull az égből, és nem tér oda vissza, hanem megöntözi a földet, és termővé, gyümölcsözővé teszi, hogy magot adjon a magvetőknek és kenyeret az éhezőknek, éppen úgy lesz a szavammal is, amely ajkamról fakad. Nem tér vissza hozzám eredménytelenül, hanem végbeviszi akaratomat, és eléri, amiért küldtem. (Iz 55,10-11)

Lehőcz Mónika,
az Otthon Segítünk Alapítvány igazgatója

A demográfiai helyzetről rengeteg mindent hallottunk. Tulajdonképpen a nagycsaládok hiánya hozta létre az Otthon Segítünk Alapítványt. Mert mindenkinek szüksége lenne személyes figyelemre, kapcsolatokra, törődésre, amit a többgenerációs nagycsalád megadna, ha lenne, de nincs. Az Otthon Segítünk Alapítvány keretén belül szülők segítenek szülőknek. Az önkénteseink maguk is szülők, akik már tapasztaltabbak, nagyobbak a gyerekeik, ezért odaállnak kisgyerekes szülők mellé, és kísérik őket az életük egy nehéz időszakában. Nem kell ám nagy dolgokra gondolni! Elég, ha visszagondolunk arra, amikor a gyerekeink kicsik voltak, milyen problémáink voltak.

Kezdjük azzal, hogy megszületik egy gyerek. Ezt az időszakot a pszichológiában „normális válság”-nak hívják.

Furcsa szó, hogy válság, de bizony nagy változást jelent egy gyerek érkezése. Almatlanok az éjszakák, hirtelen az egész rendszer felborul, esetleg betegség nehezíti a családok életét. Azután jöhetnek anyagi nehézségek is, ami napjainkban hihetetlenül megtépázza a családokat. Ezekben a helyzetekben a mi önkénteseink nem sokat tudnak segíteni. Esetleg annyit, hogy más szervezetekkel felvesszük a kapcsolatot és próbálunk együttműködni.

Azt is tapasztaljuk, hogy pont azért, mert nincsenek többgenerációs nagycsaládok, illetve csak nagyon kis számban, nincsenek minták. Épp ezért szolgálnak nagy segítségül azok az önkéntesek, akik odaállnak a fiatal családok mellé. Lehet, hogy attól az idősebb önkéntestől fog megtanulni az anyuka grízgaluska levest vagy rántottát készíteni, mert korábban senkitől nem tudott ilyen ismereteket elsajátítani.

Kik lehetnek önkéntesek vagy kik az önkéntesek? Sokfélék az önkénteseink, de tulajdonképpen három csoportot tudunk megkülönböztetni:

– Még otthonlévő, tehát a gyerekeiket otthonnevelő édesanyák, akik tudnak egy kis időt szánni a többiekre.

– Korunk magával hozta azt, hogy sok a munkanélküli. Munkanélküliek is jelentkeznek hozzánk. Azt mondják, legalább értelmes dolgot tesznek, és nem csak várják a csodát. Ez a csoda néha az Otthon Segítünk által jön el. Ugyanis egy felkészítés előzi meg azt, hogy ők a családokat segíteni tudják. A felkészítés egyfajta önismereti tréninget is jelent, de sokszor a hasznos tevékenység végzése, a felnőttek közötti kommunikáció is magabiztosabbá teszi őket, másképpen jelennek meg egy-egy állásinterjún. Ezért néha egyik szemünk sír, másik nevet, de búcsút kell mondanunk nekik, mert nem biztos, hogy munka mellett is tudják az önkéntességet vállalni.

– A harmadik nagy csoport az idősebb önkéntesek, az aktív nyugdíjasok. Az ő számuk hihetetlen mértékben nő. Mi tárt karokkal fogadjuk őket, mert azt gondoljuk, hogy nagyon-nagyon

sok családban hiányzik a nagyszülői minta. Így egyfajta többgenerációs együttműködés is létrejöhet. Hangsúlyozom, ez mindig egy bizonyos időre szól. Épp ezért kerüljük azt a szót, hogy „pótnagyi”, mert a nagyi nem tűnik el. Ugyanakkor megható és kedves történetek kerekednek ki.

A szervezettel kapcsolatban néhány alapelvet szeretnék kiemelni a sok közül. Ami nagyon fontos, hogy mi ingyenes segítséget nyújtunk. Az önkéntesek nem kapnak pénzt. Ha vannak költségeik, akkor néha vagy időnként próbáljuk azokat téríteni, de sajnos egy-egy civil szervezetnek az élete nem könnyű, és mi is közéjük tartozunk.

Említettem, hogy az önkéntesek felkészítésen vesznek részt. Vannak szervezők és a családokat segítőik. A szervezők is önkéntesek. Ezt kicsit szomorúan mondom, mert a tőlünk nyugatabbra lévő országokban ez nem így van. Emiatt a fluktuáció is nagyobb, mint máshol. Nem tudjuk őket megfizetni, pedig, amikor azt mondjuk, hogy *önkéntes*, az heti három-négy-öt óra feladatot jelent általában, nem tízet, tizenötöt, amennyit ők a feladatukkal eltöltenek. Nélkülük nem tudunk működni, hiszen ők a vezetői egy-egy helyi szolgálatnak, ők toborozzák az önkénteseket, tartják a felkészítő tanfolyamokat. Koordinálják a családsegítést, ők végzik a „párosítást”, hogy melyik családhoz melyik önkéntest küldik. Ez kulcskérdés az Otthon Segítünkben, tulajdonképpen ezen áll vagy bukik a dolog.

Nézzük meg, hogy mi a különbség a védőnői szolgálat, és az Otthon Segítünk között! Hiszen mind a kettő elmegy, és az otthonában felkeresi az édesanyát. A védőnő is felfedezi a bajokat, de mit tud tenni? Tanácsot ad. Nagyon fontos a szerepe, nem szeretném azt mondani, hogy nem, sőt! Amikor egy magányos édesanyát talál a védőnő, akkor azt mondja, hogy itt van egy baba-mama klub, ahová el lehet menni. Mit tesz ezzel szemben az Otthon Segítünk? Időt tud adni, megfogni az anyuka kezét és elkísérni. És ez nagyon fontos dolog, mert ezzel közösséget épít, próbálja a szülőket is segíteni az egymásra találásban.

Tíz éves az Otthon Segítünk Alapítvány. Az önkéntesek korábban egymást nem ismerő, sokszor teljesen különböző emberek csoportja. Mégis, az alapértékeikben megegyeznek, egy közös célért, a jövő nemzedékéért együttműködnek, és hosszú éveken keresztül együtt dolgoznak.

A www.otthonsegitunk.hu-n még többet lehet rólunk elolvasni, megtudni.

Zárszó

A mai előadások is arról tanúskodtak, hogy képviselnünk kell alapvető értékeinket.

Vonzóvá kell tennünk legfontosabb intézményeinket, és közösségeinket. Vigyük haza az előadásokban kapott pozitív példákat, az életünkön keresztül tegyük láthatóvá a család örömeit, és gazdagságát.

Tegyünk azért, hogy a fiatalok merjenek elköteleződni, ahogy hallottuk, véglegesen elköteleződni egymás iránt, és vállaljanak gyermekeket.

Amikor a mai munkánkat szokásunkhoz híven imával zárjuk, azért imádkozunk Megváltónk szavaival az Atyához, hogy erősítse meg családjainkat. *(Strommer Pál levezető elnök)*

Jegyzet

Jegyzet

Jegyzet

Jegyzet

Jegyzet

Jegyzet

Jegyzet

Jegyzet

Jegyzet

Jegyzet

Jegyzet

Jegyzet

Jegyzet